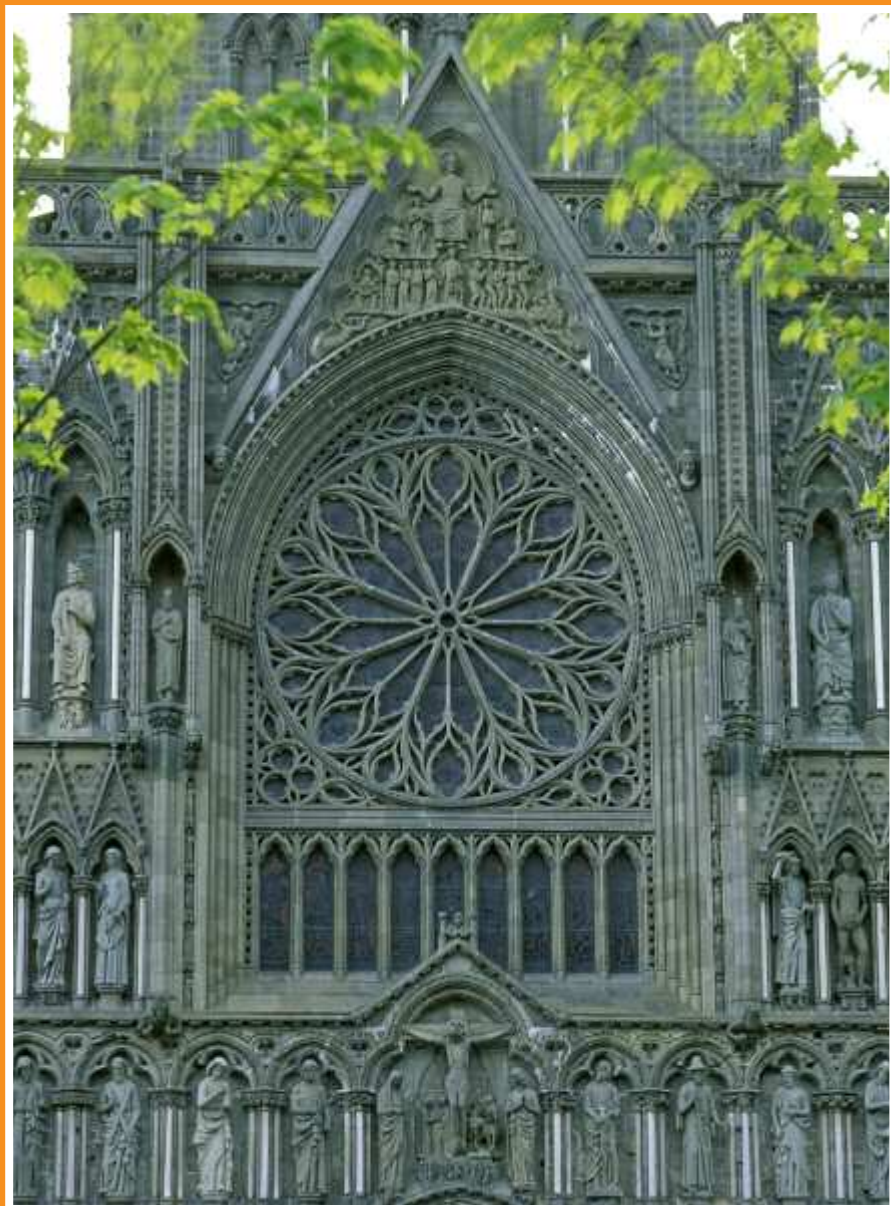

SPRÅK *nytt*

UTGITT AV SPRÅKRÅDET

35. årgang 1/2007

De fire

Alle husker «de fire store» fra litteraturen (Bjørnson, Ibsen, Kielland og Lie). Fra årsskiftet har Språkrådet fått sine «fire små» – fire små fagråd som til sammen skal utgjøre den eksterne delen av statens språkkorgan. Opprettelsen av de fire fagrådene må sees i nær sammenheng med behovet for en nyorientering av språkpolitikken, jf. at Kulturdepartementet i år forbereder en stortingsmelding om norsk språkpolitikk. Fagrådene blir viktige aktører her. De får ansvar for ulike språkområder, men har ett mål felles: å styrke norskens stilling og status i samfunnet. På dette området, såkalt strategisk språkpolitikk, er ikke Norge noe foregangsland. Både Sverige og Danmark er kommet lenger enn oss.

Alle fagrådene har sju medlemmer. Seks av dem er eksterne representanter oppnevnt av styret i Språkrådet. Den sjuende kommer fra sekretariatet i Språkrådet og skal samtidig fungere som rådets sekretær.

To av fagrådene er tradisjonelle – i den forstand at de skal arbeide med spørsmål som hele tida har stått sentralt i språkpolitikken: rettskriving og språkobservasjon, fagspråk og terminologi. De to andre representerer nyorienteringen. Det ene har som språkpolitisk felt norskene i skole og stat, det andre har som sitt område norskene i mediene, kulturliv, forskning, språkteknologi og næringsliv. Det er lett å se at dette siste fagrådet har fått det mest

omfattende arbeidsområdet. Her finner vi fem helt sentrale områder for norskens status i samfunnet.

Av de 24 eksterne fagrådmedlemmene nevner vi de fire lederne:

– fagrådet for samfunn og høgre utdanning: vaktsjef i Dagsrevyen, NRK, *Ingebjørg Sæbu*

– fagrådet for skole og offentlig forvaltning: lektor, lærebokforfatter og ordfører i Mandal *Åse Lill Kimestad*

– fagrådet for normering og språkoobservasjon: professor *Helge Dyvik*, Bergen

– fagrådet for terminologi og fagspråk: førsteamanuensis *Johan Myking*, Bergen

Fagrådene skal møtes to til fire ganger årlig. Hovedoppgaven blir å formidle impulser fra språksamfunnet og fungere som et forum for strategiske og faglige drøftinger på sitt område. De skal komme med råd og foreslå tiltak. De fire rådene starter arbeidet ved en fellessamling den 20. februar, der kulturminister Trond Giske skal innlede.

Vi er spent på hvordan denne nyskapingen vil fungere, for dette er en ny måte å organisere Språkrådets samfunnsforankring på. Vi ønsker fagrådene lykke til – «og så får vi se da, Peer», som han sa, knappestøperen. I dette tilfellet er det styret som er knappestøperen. Styret er innstilt på å vurdere behovet for justeringer når den første toårsperioden er over.

Sylfest Jomheim

INNHold 1/2007

1 – Tryggest å snakke norsk i oljå!	17 «Tran, trim og tram»
4 Språkbruk – eit spørsmål om demokrati	22 «Nidaros – Trondheims hjerte»
7 Engelske lån som leksikografisk problem	26 Nyord
12 Ordbøker – kva har vi, og kva kan vi bruka dei til?	27 Spørrespalte
	29 Språkrådet får fire fagråd

– Tryggest å snakke norsk i oljå

PER LARS TONSTAD

RUN FOR FUN, står det på en plakat i resepsjonen ved Statoils hovedkontor i Stavanger. Overingeniør Per Bjørn «Pedersen rister på hodet, han er en av dem som har jobbet hardest for å styrke norsk språks stilling i oljeindustrien.

– Tåpelig å lage en engelsk tittel på et slikt løp. Det vitner om fantasiløshet, det er lite gjennomtenkt. Kanskje tror noen at det høres flottere ut på engelsk, eller man vil pynte seg med fremmede fjærer på grunn av mindreverdighetskompleks, mener Pedersen. I 20 år har Pedersen tjent Statoil, og i mange år har han arbeidet med å fornorske oljespråket. Han berømmer Statoil for at selskapet i en tidlig fase tok ansvar for å utvikle en norsk fagterminologi.

Men nå hører han varselklokkene ringe, for det klirrer for mye i engelsk i korridorer, i møterom, og engelsk tekst skyver norsk skriftspråk til side. Globaliseringen skjer fort. Statoil engasjerer seg under fjerne himmelstrøk, og der duger ikke norsk.

– Det er en risiko for at engelsk glir inn som førstespråk i hele Statoil. Det må vi være på vakt mot, understreker Per Bjørn Pedersen.

Mer trygghet, større effektivitet

Han ser en kulturell fare i at norsk språk kan bli fattigere hvis landets

viktigste næring hopper over til engelsk språk. Det skapes et hull i norsk språk. Kan ikke norsk brukes «i oljå», hvilken skanse går tapt neste gang? Slik forvitrer et språk sakte.

– Men det er også mange andre grunner til å kjempe for norsk språks stilling i Statoil. Ansatte i norsk industri i Norge må snakke norsk. Det gir økt trygghet og større effektivitet, altså reduserte kostnader. Arbeidsmiljøet blir bedre. I en nødssituasjon er det lettere å forholde seg til beskjeder på morsmålet, sier Pedersen.

Blant annet viser Pedersen til at fagforeningene (han er sjøl Nofu-tillitsvalgt) har fått gjennomslag for at norsk skal være avtalespråket i Statoil. Fagbevegelsen skjønnte at den lettere kunne bli lurt hvis språket var engelsk, siden ord kan ha nyanser som gir rom for tolkning og tvil.

– Mange nordmenn er heller ikke så gode i engelsk som de tror og hevder. Noen påstår at engelsk er et mer presist språk enn norsk. Men de har bare lært én betydning ordet, de har møtt begrepet i en snever fagsammenheng. Folk med engelsk som morsmål vet at mange ord har flere sidebetydninger. Norsk er også mer effektivt i opplæring. Folk husker dårlig og blir fortere sløve når undervisningen skjer på et fremmedspråk, påpeker Pedersen.

Opplæring i norsk

Mange har nok opplevd at så fort en engelsktalende kommer inn i et møterom med norskspråklige, skifter møtespråket raskt til engelsk. Per Bjørn Pedersen tar til orde for opplæring i norsk for fremmedspråklige i Statoil.

– Når nordmenn må snakke engelsk, spiller vi på språklig bortebane. Vi påfører oss selv et handikapp, mener Pedersen.

– Statoil er et multinasjonalt selskap med aktivitet i mange land. Er det ikke blåøyd å tro at norsk skal være hovedspråket i Statoil?

– Til en viss grad må vi akseptere at engelsk blir et felles språk. Men det er ikke klokt av Statoil å ignorere nasjonalspråket. Det vil medføre betydelige kostnader og gir også en uheldig signaleffekt. Mange utlendinger som kommer hit, har lyst til å lære norsk. Da glir de også lettere inn i det øvrige samfunn. Hvis Statoil går bort fra norsk språk, er det også et politisk valg. Det svekker vår identitet som folk og nasjon.

Statoil valgte norsk

– Statoils jobb er å tjene penger på å produsere olje og gass. Det er vel ikke selskapets oppgave å være forkjemper for norsk språk?

– Som et stort selskap i Norge har Statoil et ansvar. Men det finnes selv-sagt språklige realiteter som Statoil må ta hensyn til. Utviklingen kan ikke stoppes, vi kommer aldri tilbake til situasjonen da Statoil var et heleid, statlig selskap med all sin virksomhet i Norge. Men utviklingen kan styres. Vi må være bevisste når det gjelder valg av språk, og bruke norsk der det er mulig, mener Pedersen.

Han erkjenner at det er dyrere å produsere rapporter på to språk. Men det koster å slå ring om norsk språksposisjon i oljeindustrien. I den tidlige fasen satte Statoil av store beløp, slik at Per Bjørn Pedersen sammen med andre språkfolk kunne utvikle en norsk fagterminologi. De oversatte blant annet driftshåndbøkene for Gullfaks fra engelsk til norsk. Det var et kjempearbeid som tok mange år.

– Vi hentet faguttrykk fra mange sektorer, for oljeindustrien slekter jo på både elektro-, rørlegging og andre fag. Vi ville skape færrest mulig nyord. Jeg tror det var et svært viktig arbeid, som ga status til norsk språk og utvidet norsk kultur. Vi er et lite språksamfunn, og hadde vi akseptert engelsk som oljespråk den gangen, hadde norsk språk og kultur vært mye fattigere i dag, mener Pedersen.

OK med engelske lånord

Han har sjøl jobbet i Mobil, der knapt et ord ble ytret på norsk i offisielle sammenhenger. Ville du ikke snakke engelsk, var det bare å finne seg en annen jobb. Hovedkontoret i New York ville ha full kontroll, så der nyttet det ikke å mumle på norsk. I Mobil-kantina ble det fort egne bord for engelsktalende og norsktalende, og det skapte skiller og var uheldig for arbeidsmiljøet.

Per Bjørn Pedersen er også opptatt av at Statoil ikke må være språklige imperialister når de driver virksomhet i andre land. Nasjonalspråkene må ha en verdi.

– Noen synes at det er finere å snakke engelsk enn norsk. I Norge er det svært få som skryter av at de ikke

kan engelsk, men mange gjør et poeng av at de ikke forstår enkelte norske dialekter. Og vi har en splittet skriftspråkkultur her i landet. Noen identifiserer seg sterkt med nynorsk, mens det er få som elsker bokmål. I land som Tyskland og Frankrike har skriftspråket høy prestisje. Norsk språk er under press, konstaterer Pedersen.

Han reagerer mindre på at engelske ord lånes inn i norsk språk og til en viss grad fornorskes. Når noen roper «sjøtt den valven», er det oljenorsk for å lukke ventilen og vitner om et norsk språk som er levende og i utvikling.

– Mitt anliggende er at Statoil må gjøre bevisste språkvalg og ikke bare la

det skure og gå, for da taper norsk språk. Gode holdninger og uttrykte målsettinger er vel og bra, men det vil også koste litt å gi norsk språk status framover. Både ledelse og ansatte bør være opptatt av at norsk fortsatt skal være et viktig språk i Statoil, sier Per Bjørn Pedersen, som fort finner fram gode eksempler på at selskapet gir status til mange språk.

I korridorene henger flerspråklige plakater som minner alle om Statoils kjerneverdier. Slikt gleder et språkhjerte. Men så var det det fortærende «run for fun»-oppslaget i resepsjonen. Er det ingen som kan finne et løpsmotto på norsk?

Et bynavn i språkkampen

Hans Ross (1833–1914) utgav i 1895 *Norsk Ordbog*, som han selv svært så beskjedent kalte *Tillæg til «Norsk Ordbog» af Ivar Aasen*. Dette «tillegget» er en ordbok på 997 sider og inneholder rundt 60 000 oppslagsord. Den kom ut på Albert Cammermeyers forlag, *Christiania*.

I 1914 kom Steinar Schjøtt (1844–1920) med sin *Norsk Ordbok med ordtyding paa norsk-dansk til skule- og literært bruk*. Den er på 617 sider og har rundt 36 000 ord. Også den tar Ivar Aasens *Norsk Ordbog* som utgangspunkt. Schjøtts ordbok kom ut på Det Norske Samlaget, *Oslo*.

Allerede i 1877 hadde statlige myndigheter fornorsket den gamle skrivemåten *Christiania* til *Kristiania*, og i 1897 tok kommunale etater den moderne

skrivemåten i bruk. Men Albert Cammermeyers forlag var et privat firma, og private kunne skrive navnet på byen slik de ville. I dette tilfellet *Christiania*. I 1914 brukte nynorskforlaget Det Norske Samlaget ingen av disse skrivemåtene, men bynavnet *Oslo* isteden. Det var selvsagt for å fremheve det rot-norske, for i motsetning til *Kristiania* er *Oslo* et slikt navn.

Navnet *Christiania* fikk byen i 1624 etter den dansk-norske kongen Kristian 4., som tvangsflyttet innbyggerne i det som den gang het *Oslo*, fra det som nå heter *Gamlebyen*, til området rett nord for Akershus festning. Den gamle byen var kort tid før blitt helt ødelagt av brann. Navnet *Oslo* ble gjeninnført fra 1.1.1925 etter vedtak i bystyret.

Språkbruk – eit spørsmål om demokrati

GRETE RIISE

ER DET EIT PROBLEM at mor mi på 87 må be om hjelp til å forstå brevet ho får frå kommunen, eller at rusmisbrukaren kjenner seg dum og hjelpe-laus når han har problem med å lese heile brevet frå Fylkesmannen i ei klage på at han ikkje har fått behandling som han meiner at han treng?

Mor kan sjølvsagt ringje dei velutdanna borna sine og be om tolkehjelp, og rusmisbrukaren kan gå på sosialkontoret og få hjelp av ein kurator der. Småbrukaren som blir usamd med kommunen om kvar naustet hans skal liggje, kan spørje ein advokat om hjelp, og grannane til det nye høghuset i byen kan lite på pressa. Vi kan vel alle finne nokon som kan forstå for oss.

Likevel meiner eg at vanskeleg språkbruk i offentlege dokument er eit demokratiproblem. Mor mi er eit sjølvstendig eldre menneske, men uforståeleg språk gjer at ho treng hjelp. Det får henne til å føle seg inkompetent og usikker på seg sjølv. Ho oppfattar brevet frå kommunen som upresist, sjølv om kravet til presisjon gjerne er det som får saksbehandlaren til å skrive som han gjer.

Eg er leiार for fylkesmennesenes informasjonsforum. Der arbeider vi med tiltak for å auke medvitet om at språket er eit viktig verkemiddel når ein vil gjere forvaltninga meir tilgjengeleg.

400 års språktradisjon

Fylkesmannen er ein 400 år gammal forvaltningsinstitusjon med språktradisjonar tilbake til tider med heilt andre ideal enn dagens. Oppgåvene til dagens fylkesmann er gjennom råd, tilsyn og klagebehandling å sjå til at nasjonal politikk blir følgd, og ivareta rettstryggleiken og fellesinteressene. Måten vi formulerer oss på, gir sterke signal om kva verdiar vi legg vekt på og kven vi ynskjer skal forstå det vi skriv. Å skrive kort og konsist har vore eit mål for staten lenge, utan at det har ført til eit konkret og systematisk arbeid for å nå dette målet.

«Innledningsvis bemerker vi kort at fylkesmannen er klageinstans etter delegert myndighet etter plan- og bygningsloven (pbl.) § 13 fjerde ledd. Forvaltningsloven (føl.) gjelder for vår saksbehandling av klagesaken. Etter fol. § 34 annet ledd kan fylkesmannen prøve alle sider av saken og også ta hensyn til nye omstendigheter. Fylkesmannen er som klageorgan ikke bundet av de påberopte klagegrunnene, men foretar en selvstendig prøving av alle sider av saken slik den foreligger på vårt avgjørelsesstidspunkt. Der vedtaket bygger på kommunens frie skjønn, skal fylkesmannen legge vekt på hensynet til det kommunale selvstyret, jfr. fol. § 34 annet ledd, siste setning.»

Slik kan eit brev frå Fylkesmannen

til ein kommune lyde. Denne teksten er henta frå ei klagesak som gjeld ulovleg bygging av bustadblokker i eit etablert bustadområde. Det er mange involverte i saka, mellom andre utbyggjaren, kommunen og alle som bur i området. Dei siste har protestert mot utbygginga, og kommunen har avslått byggesøknaden. Brevet er stila til kommunen, og sjølve vedtaket, på prisverdige to linjer, kjem på side 21.

Eg har ingen grunn til å tvile på at kommuneadvokaten og advokaten til utbyggjaren forstår kva fylkesmannen skriv her, og kjenner seg heime i skrivemåten. Dette er ei sak med store konsekvensar for mange, og spørsmålet er om det som fylkesmannen skriv, også bør vere tilgjengeleg for dei involverte grannane, politikarane, pressa og publikum. Kravet til presisjon og korrekt lovtolking er stort, og fylkesmannen sit med eit stort ansvar for å ta vare på rettstryggleiken, medrekna den retten som alle har, til å forstå.

Teknologi og kvalitetssikring

I gamle dagar sat det gjerne skuleflinke unge kvinner på forkontora og reinskreiv brev og rapportar. I dag er desse sekretæranne borte. Kvar saksbehandling har ansvaret for heile saksgangen og må kvalitetssikre sine egne dokument. PC-en og retteprogramma, som har vore til stor velsigning på mange måtar, fører og til at engelsk orddeling kan flyte uhindra ut frå dei offentlege kontora saman med vanskelege fagord, moteformuleringar og innfløkte skrivemåtar.

Juristane er kanskje den yrkesgruppa som i fremste rekkje ber den gamle embetsmannskulturen og den språk-

tradisjonen som høyrer til den. Økonomar, legar, ingeniørar og samfunnsvitarar ber i tillegg med seg store mengder fagterminologi og faginterne ordleggingsmåtar. Kombinasjonen av kansellistil og stammespråk skaper kanskje ein trygg fellesskap for dei som er innanfor, men blir lett ein effektiv mur mot dei som står utanfor.

Universell utforming

Eit fire siders brev i juridisk språkdrakt, med høfleg tiltaleform og med vedtaket til slutt, verkar truleg avvisande, og i verste fall respektlaust, på ein rusmisbrukar som har klaga på avslag på søknad om legemiddelstøtta behandling. Det er i alle fall ikkje i tråd med forventningane om universell utforming – som er at alle skal ha same tilgang og like vilkår.

Universell utforming handlar om å leggje til rette for at flest mogleg skal kunne delta i samfunnslivet utan å måtte be om hjelp eller ekstra tilrettelegging. Vi skal ikkje vente til vi får ein rullestolbrukar på arbeid før vi set opp automatisk døroppnar og installerer heis. Vi kan lage skilt med blindeskrift i heisen utan at det har kome ein blind og bede om det. Det er dette demokratiet og kravet til universell utforming av samfunnet handlar om: å skape vilkår for at alle skal kunne delta som sjølvstendige aktørar utan å måtte be om hjelp.

Korkje privat eller arrogant

Vi veit at passiv skrivemåte og tiltaleformer som *De* og *Dykk* skaper avstand mellom avsendar og mottakar. Likevel er det mange som vel å bruke nettopp slike verkemiddel både i skriv

til privatpersonar og i offentlege dokument som har allmenn interesse. Det kan nok vere at avsendaren i somme tilfelle faktisk ynskjer å halde mottakaren på avstand eller å gjere innhaldet uklart for dei fleste, men eg trur at vi som arbeider i offentlege verksemder, er meir bundne av tradisjonen enn at vi gjer slikt med vond vilje. Difor trur eg og på at mange saksbehandlarar i det offentlege faktisk vil ta imot hjelp til å skrive enklare og meir konkret med glede, så sant det ikkje går ut over kravet til korrekt og presis saksframstilling.

I det private næringslivet har mange gått i motsett lei og bryt alle barrierar mellom det offentlege og det private. *Kjære Grete* eller *Hei Grete* var det tidlegare berre vener og slektningar som skreiv. No står det *Siri frå teleselskapet*, *Rolf frå banken* eller *Kenneth frå reisebyrået* som avsendar, namn på personar eg korkje har sett eller høyrte om før. Men dei skriv absolutt slik at eg forstår. Sjølv sagt er ikkje dette noko ideal for korleis det offentlege skal oppføre seg mot borgarane sine. Målet vårt er å vere korrekte, respektfulle og presise utan å bli arrogante og upersonlege.

Tiltak for eit betre offentleg språk

Med dette målet for auget har fylkesmennene starta arbeidet med å gjere

språket meir tilgjengeleg. Til no har fylkesmennene arbeidd mest med språket i den publikumsretta informasjonen, særleg på nettet, der kravet til enkel framstilling er større enn på papir. No vil vi også gå meir systematisk gjennom svar på klager, tilsynsrapportar, planar og lovtolkingar og sjå om vi kan opne dei for innsyn for fleire. Med tekster som er tilgjengelege for meinigmann, kan vi også gjere det lettare for pressa å gi korrekt informasjon vidare.

Gjennom systematisk skoling av leiarar og saksbehandlarar og utvikling av språklege retningslinjer og gode standarddokument vonar vi å kunne gjere det lettare for saksbehandlarane å skrive korrekt, enkelt og forståeleg utan å måtte gi slepp på fagleg presisjon. Når vi er usamde om korleis vi kan og bør ordleggje oss, er det gjerne kravet til presisjon og fagleg standard som blir sett opp mot popularisering og forenkling.

Vi ser dagstøtt korleis formuleringane våre følgjer sakene ut i kommunane, ut i pressa og ut på nettet. Aldri før har det offentlege vore ein så mektig språkprodusent. Det forpliktar oss til å prøve å forme ut språket i forvaltninga slik at det fremjar demokratiet og ikkje blir ein barriere mot innsyn og samfunnsdeltaking.

Engelske lån som leksikografisk problem

ARTHUR O. SANDVED

MANGE SYNES å mene at hovedproblemet med de engelske lånordene som strømmer inn over oss, er at de utgjør en fare for eller en trussel mot norsk språk. Ikke minst skapte importen av engelske lånord bekymring i det tidligere Norsk språkråd, som derfor satte i gang en kampanje for å demme opp for flommen. Det er etter min oppfatning liten grunn til å dele bekymringen. Jeg ser ingen fare for at denne importen skal påføre norsk språk skade. Engelsk har på sin side i alle århundrer hatt åpne dører for nye ord lånt fra andre språk. Dette har ikke skadet engelsk. Tvert imot har det beriket språket. Engelsk hadde fra gammelt av et ord for «hjertelig», *hearty*, avledet av *heart*. Så lånte de et nytt ord fra fransk: *cordial*. Det innebar en berikelse av engelsk. For nå var det mulig å innføre et lite, men vesentlig betydningsskilte mellom de to. Engelsk hadde videre fra gammelt av et ord for «sau», *sheep*, så lånte de et ord fra fransk: *mutton*. Igjen betød det en berikelse, for nå kunne man skille mellom den levende sauene, som fortsatte å hete *sheep*, og den som ble servert på bordet, som da altså heter *mutton*. Eksemplene kunne forfleres nær sagt i det uendelige: Import av lånord tjener til å berike språket, ikke skade det.

Domenetap

Helt farefri er ikke situasjonen. Det kan hende at vi får oppleve at engelsk overtar enkelte livsområder, *domener*, som det gjerne kalles, til fortrenghet for norsk. Men det er en annen problemstilling, som ikke har noe direkte med lånord å gjøre, og som derfor ikke skal vies større oppmerksomhet her.

Avløserord

Språkrådet har i flere år vært opptatt av å finne erstatningsord/avløserord for engelske lån. En rekke av disse forslagene – slett ikke alle – virker fornuftige på meg, men noen av dem vil jeg tro er slag i luften. Enkelte av rådets tidligere forslag har vært nettopp det: rene slag i luften. I en periode var man i rådet opptatt av å få folk til å bruke *PD* i stedet for *PC*. Det skulle være *personlig datamaskin* (altså *PD*), ikke *personal computer* (*PC*). Det var knapt noen andre enn Språkrådets egne ansatte som noen gang brukte *PD*. Nå har selv de gitt opp.

I en lang rekke tilfelle har ikke Språkrådet funnet noe brukbart erstatningsord, simpelthen fordi det ikke lar seg gjøre med rimelighet. Noen eksempler: I fotball har vi fått erstatningsordene *hjørnespark*, *straffespark*, *frispark*, som fungerer aldeles utmerket, men hva skulle vi erstatte *breakdown* og off-

side med? Hva skulle vi finne på i stedet for tennisuttrykkene: *breakball* og *volley*? For ishockeyuttrykkene: *icing* og *puck*? Og dette er bare noen ganske få eksempler fra enkelte idrettsgrener. Det er bokstavelig talt hundrevis av engelske lånord som det ikke er funnet noe erstatningsord for, og som det vanskelig kan finnes noe enkelt erstatningsord for. For bare å nevne noen ganske få:

barbershop, breakeven, bypass-operasjon, camping, catch 22, cocktail, cruise-fart, cruise-kontroll, doping, dragshow, dubbe/dubbing, flashback, flekse, freelance, healer/healing, jogge/jogging, kloner, knockout, lobby-virksomhet, New Age, overlap(pe), (single) sculler, tensing

Jeg kan ikke skjønne annet enn at importen av disse – og en lang rekke andre – har tjent til å berike det norske språk. Men la meg da straks tilføye at også jeg deler den oppfatning at reservasjonsløs import av engelske lånord kan være et symptom på en slapp, fantasiløs og lite konstruktiv holdning til vårt eget språk og dets uttrykksmuligheter. Jeg har ingen ting imot erstatningsord så lenge disse er fornuftige og naturlige. Men jeg synes ikke at import av lånord er prinsipielt forkastelig. Og jeg synes ikke det er særlig grunn til å fortsette jakten på erstatningsord når de engelske – slik som ovenstående liste – er vel etablerte i norsk.

Ordbokredaktørens problem

Ser jeg da ingen problemer med importen av engelske lånord? Jo da, og noen av dem har jeg slitt en god del

med i den senere tid. Men det er problemer av en ganske annen art enn det man vanligvis tenker på i forbindelse med engelske lån. Det dreier seg om de problemer disse lånordene skaper for leksikografen, ordboksredaktøren. I noen tid nå har jeg vært engasjert i arbeidet med revisjon av *Norsk riksmålsordbok (NRO)*, som for øvrig har fått nytt navn: *Det Norske Akademis store ordbok (NAOB)*. Min oppgave her har bl.a. vært å identifisere engelske lån. Hvilke ord og uttrykk er det vi har overtatt fra engelsk? Siden NAOB skal gi ordenes etymologi, må nemlig det anføres.

Lånene grupperes gjerne i forskjellige typer:

1 *Direkte lån*: Ord som er overtatt direkte fra engelsk uten noen endring i stavemåten, for eksempel *film*; eller bare med minimale endringer, som for eksempel tilføyelse av en infinitivs *-e*, f.eks. *clashes*.

2 *Indirekte lån*: Her skiller man bl.a. mellom:

(i) *Betydningslån*, hvor et norsk ord blir brukt i en ny betydning under innflydelse fra engelsk, for eksempel *kjøpe* i betydningen «godta, akseptere»: *Jeg kjøper ikke det argumentet*.

(ii) *Oversettelseslån*, hvor et engelsk ord eller uttrykk er blitt oversatt med et tilsvarende norsk ord/uttrykk: *Frelsesarméen* : *The Salvation Army*; *sitte på gjerdet* : *sit on the fence*.

Det er særlig to typer problemer som har voldt hodebry i dette arbeidet:

(a) Hvilke ord skal tas med? Når er et ord blitt så almindelig akseptert at det bør tas med? Dette problemet møter vi først og fremst i forbindelse med de direkte lånene.

(b) Hvordan kan vi identifisere de ord og uttrykk som vi har overtatt fra engelsk? Dette problemet knytter seg først og fremst til oversettelseslånene.

NAOB er en ordbok over almenspråk – altså ikke en anglismeordbok. Er da for eksempel ordet *offwhite* blitt så alment i norsk at det bør tas inn i ordboken? Eller uttrykket *off the record*? Det er stort sett uproblematisk å identifisere direkte lån. Stavemåten viser jo som oftest at vi har med et lån å gjøre. Problemet her er altså å avgjøre hvilke som skal tas med i ordboken. Hovedkriteriet for innlemmelse vil være bruksfrekvensen i almenspråklige tekster. Betydningslån er heller ikke spesielt problematiske. Ganske anderledes stiller det seg med oversettelseslånene. Disse er som regel sammensatte ord (for eksempel *frynsegode* fra *fringe benefit*).

Å identifisere oversettelseslån

Det er her det virkelig kinkige problemet ligger: Hvordan skal man identifisere oversettelseslån? Hvorfor er dette så problematisk? Hovedgrunnen til det er at de relativt nært beslektede språk engelsk og norsk normalt danner sammensatte ord på samme måte. Noen eksempler vil klargjøre: Typiske norske sammensetninger er *bølgekraft*, *husbåt*, *jernbanestasjon*, *juletre*. Men engelsk har nøyaktig samme konstruksjon:

wave power, *houseboat*, *railway station*, *Christmas tree*. Når vi da finner disse parallelle uttrykkene på norsk og engelsk, er da de norske uttrykkene oversettelseslån av de engelske? Eller har de to språkene, hver for seg og uavhengig av hverandre, dannet disse sammensetningene på den måten som jo er helt vanlig i de to beslektede språkene?

Nøyaktig det samme er tilfellet også med større språklige enheter, som uttrykk og vendinger. Også de lages ofte på samme måte både på engelsk og norsk. Når vi har uttrykkene *organisert kriminalitet* og *videnskapelig bevis* – for å ta bare to eksempler – og engelsk har *organized crime* og *scientific evidence* med samme betydning, så dukker det samme problemet opp igjen. Har vi lånt disse uttrykkene fra engelsk? Eller har engelsk og norsk utviklet dem parallelt ved hjelp av de strategier som står til rådighet for dannelse av slike uttrykk i de to språkene?

Identifiseringskriterier

Hvilke kriterier finnes for å avgjøre disse spørsmål? Ett mulig kriterium er tidspunktet da ordet dukket opp i språket. Hvis et ord eller uttrykk er eldre i norsk enn det tilsvarende i engelsk, er det liten grunn til å betrakte det norske som lån. Og ganske spesielt hvis ordet eller uttrykket er så gammelt i norsk at det er registrert før engelsk begynte å spille noen rolle som verdensspråk, før det begynte å bli godt kjent i Norge, la oss si før ca. 1870. Et eksempel: På norsk har vi ordet *Melkeveien*. Det heter på engelsk *The Milky Way*. Er da vårt ord et lån fra engelsk? Sannsynligvis ikke, for Ibsen har

det allerede i *Kjærlighedens Komædie*, altså fra 1862. Og vel kunne Ibsen en smule engelsk, men så kjent med språket var han neppe at han lot sitt eget språk influere av det i særlig grad. Og svært mange andre i Norge var det ikke som i 1862 kunne så mye mer engelsk enn Ibsen. (Det faktiske forhold her er at både *Melkeveien* og *The Milky Way* er oversettelser av et latinsk uttrykk *Via Lactea*.)

Hvis derimot et ord eller uttrykk kan påvises å være eldre i engelsk enn i norsk, er situasjonen en annen. Ta f.eks. ordet *blomsterbarn*. Det er registrert i NRO fra 1974. *The Oxford English Dictionary* har *flower children* fra 1967. Da er det ikke urimelig å anta at her kan det foreligge et lån. Sannsynligheten for det øker betydelig når vi tar i betraktning at ordet har sin opprinnelse i California, hvor det ble brukt som synonym for *hippie*, særlig for dem som samlet seg i San Francisco og omegn sommeren 1967. Her har vi altså nok et (temmelig sikkert) kriterium for lån. Nemlig der hvor ikke bare ordet selv, men også det fenomen ordet uttrykker, har angelsaksisk opprinnelse.

Dateringskriteriet er én mulighet, men er i seg selv ikke tilstrekkelig. Altså må det suppleres med andre kriterier; og det finnes enkelte andre. Ta et ord som *datert* i uttrykket *det er underlig å se hvor datert den store Freud virker i dag*. På gammeldags norsk daterer vi brever og dokumenter, ikke mennesker. Det er neppe tvil om at det her foreligger et lån fra engelsk *dated* i betydningen 'avleggs, akterutseilt'. Knapt noen ville finne på å bruke ordet *datert* i en slik ny betydning hvis det ikke

hadde vært for at engelsk *dated* brukes på samme måte. Da er det rett og slett den fysiske likheten mellom *datert* og *dated* som forteller oss at det her høyst sannsynlig foreligger et lån.

Et lignende forhold finner vi i uttrykket *være familiar med*, hvor vi igjen har å gjøre med et betydningslån. Uttrykket brukes nå med en ny betydning «være kjent med, fortrolig med». Igjen er det neppe tvil om at det som ligger til grunn for den nye bruken, er det engelske *be familiar with*. Og igjen er det nokså klart at det er den fysiske likheten mellom *familiarer* og *familiar* som forteller oss at dette er et lån fra engelsk.

Et annet eksempel, som viser at det finnes ytterligere kriterier: Det engelske uttrykket *a white elephant* brukes om «en eiendel som er ubrukkelig eller til bry, især en som er kostbar å holde på eller vanskelig å kvitte seg med». Når uttrykket *en hvit elefant* brukes på samme måte, er det igjen all mulig grunn til å regne med et lån. Og grunnen er ganske enkelt den at uttrykket er så helt spesielt, så aparte. Her har vi altså et annet mulig kriterium, et som har å gjøre med uttrykkets egenart. Hvis et uttrykk er helt spesielt, en uvanlig og (høyst) uventet sammenstilling av ord, er det liten grunn til å tro at det er utviklet parallelt i de to språkene, altså må det være et lån; og da viser dateringskriteriet at det i dette tilfellet ikke kan være norsk som er långiver. Det tidligste engelske eksempel på uttrykket er 120 år eldre enn det norske.

Et lignende resonnement kan også gjøres gjeldende for idiomatiske uttrykk.

Et par eksempler: Vi har uttrykket *være i boks* fra 1985. Engelsk har *be in*

the bag fra 1920-årene. Vi har idiommet (*bli tatt*) med *buksene nede* fra 1984. Engelsk har (*be caught*) *with one's pants down* fra 1932. Da er straks muligheten tilstede for at vi kan antyde lån.

Stilt overfor disse problemene er leksikografene nødt til å innrømme at de svært ofte er usikre. Og denne usikkerheten må på et eller annet vis komme til uttrykk. En løsning er å operere med det som kunne kalles

«leksikografens (u)sikkerhetsskala», for eksempel noe i retning av

blomsterbarn etter eng. *flower children*
beslutningsprosess sanns.[ynligvis]
etter eng. *decision(-making) process*
slå under beltestedet mul.[igens]
etter eng. *hit below the belt*

Og som det siste: *barnesikker* jf. eng. *child proof*

Boteråd mot ukjende namn på kjende stader

I avisene kan ein stundom finna stadnamn som *Styria*, *Silesia*, *Cornouailles* og *Danube*. Namna er ukjende for dei fleste, men stadene kjende, for på norsk heiter dei *Steiermark* (i Austerrike), *Schlesien* (i Polen), *Cornwall* (i England) og *Donau* (i fleire land). Somme journalistar veit ikkje at stadnamn ikkje alltid er dei same i alle språk. No kan dei få god hjelp i *Geografiske navn i flere språk*.

Dei viktigaste delane av boka er listene *Fra norsk til andre språk*, *Fra andre språk til norsk*, *Fra gresk til norsk* og *Fra kyrillisk til norsk*, i alt 380 sider. *Kyrillisk* er namnet på eit alfabet, ikkje på eit språk. Russisk og fleire andre språk, t.d. bulgarsk, ukrainsk og serb-

isk, brukar det kyrilliske alfabetet.

Ei liste over viktige geografiske nemningar, med omsetjing til ei rad språk, finn me òg. Av ord som tyder *elv*, kan nemnast: bahr (arab.), fiume (it.), fleuve (fr.), fljót (isl.), flod (da., sv.), Fluss (ty.), folyó (ung.), gol (mon.), he (kin.), irmak (tyr.), jogi (est.), johka (sam.), joki (fin.), potamós (gr.), reka (ru.), rio (port.), río (sp.), river (eng.), rivier (ned.), stroom (afr.), upe (latv.), älv (sv.). Altså spesielt mykje for dei spesielt interesserte.

Vigleik Leira: *Geografiske navn i flere språk*, Novus forlag 2006.

ISBN 978-82-7099-447-2. 425 sider, 385 kroner.

Jerusalem og Al Quds

Den byen som vi kjenner som *Jerusalem*, heter også *Al Quds*, men ikke på norsk, for den eneste tillatte norske navneformen er *Jerusalem*. *Al Quds* er arabisk og betyr 'den hellige', og i muslimske land er *Al Quds* det vanlige navnet.

I oversettelser av Bibelen til en del språk som i all hovedsak snakkes av muslimer, f.eks. tyrkisk, persisk og tadsjikisk, brukes derimot navnet *Yerusalim* eller lignende navneformer.

Ordbøker – kva har vi, og kva kan vi bruka dei til?

ODDRUN GRØNVIK

IANDRE LAND har ein undersøkt korleis folk brukar ordbøker, og det har synt seg at bruken i ein viss mon er avhengig av språket. Er det tysk, slår folk opp for å kontrollera kasusbruk og kasusform. Engelske ordbokbrukarar er oftast ute etter definisjonar, særleg av ord med opphav i latin eller romanske språk.

Undersøkingar har også synt at dess meir røynsle brukarane har, dess meir opptekne er dei av ordhistorie (etymologi), fleirtydigheit (polysemi) og ord-samband (fraseologi). For desse er ordbøker ikkje berre kontrollreiskapar og problemløysarar, dei er også kjelder til kunnskap, med eigenverdi.

Det er ikkje gjort noka omfattande brukarundersøking som gjeld norske papirordbøker, men det er undersøkt korleis *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* på nettet blir brukte. Inntrykket var at svært mange oppslag galdt rettskriving. Derfor byrjar vi i den enden.

Allment om ordbøker

Svært mange synest til å byrja med at ordbøker er tunge å bruka. Det er mange ulike opplysningar om kvart ord og lite plass til kvar opplysning. Ein må ofte lesa langsamt og nøyaktig for å finna nett det ein treng, og informasjonen kan vera så knapp at ein kjem i tvil om ein har forstått han rett.

Eit sams resultat frå ulike brukarundersøkingar er at brukaren gjerne vil ha mykje informasjon i ei lita og lettlesen bok. Helst skal ein finna akkurat det ein treng, ved første oppslag.

Redaktørar har på ymse vis prøvd å få dette til. Men inga ordbok har plass til alt! Det gjeld også dei store akademiske dokumentasjonsordbøkene. Redaktøren må alltid gjera eit utval, både av oppslagsord og opplysningstypar om kvart ord.

Skal ein spara på plassen, er det freistande å bruka kodar og forkortingar. Men teksten skal vera forståeleg for urøynde ordbokbrukarar også. Avveginga mellom mest mogleg stoff og open, lettlesen tekst følgjer alle ordbokprosjekt og finn si løysing etter det overordna målet for kvar ordbok – nemleg kva slags brukar ordboka er tenkt for.

Noreg er ikkje noko velutvikla ordbokland, og mange tenkjer vel at ei ordbok er ei ordbok er ei ordbok. Har ein først skaffa seg ei, bør ho halda livet ut! Men slik er det ikkje. Det finst mange slags ordbøker og ordlister, til ulike føremål, og med jamne mellomrom kjem behovet for fornying. Skal ein skaffa seg ei ordbok, løner det seg å kika på kva som finst, og tenkja gjennom eige behov.

Bruksrettleiing og anna hjelpestoff

Dei fleste ordbøker og ordlister gjer greie for ordutval og måten ordet er oppført på, i føreord og brukarrettleiingar. Dei kan vera knappe eller utførlege. Det finst ofte ei innføring i formatet på ordartikkelen, der ein får vita kva for opplysningskategoriar ordartikkelen har med, og kva rekkjefølgje dei er sette opp i. Skal ein få fullt utbytte av ei ordbok, gjer ein klokt i å lesa føreordet. Da veit ein kva det er vits i å leita etter. Det kan også vera tabellar (til dømes over mål og vekt eller kløyvd infinitiv i nynorsk), ein minigrammatikk eller nyttige artiklar om språkhistorie og rettskriving.

Ei anna sak er at svært få ordbokbrukarar les føreord eller brukarrettleiingar, om vi skal tru undersøkingane. Vi som har vore med på å skriva slikt, får trøysta oss med at forfattarane lærde mykje under prosessen!

Somme ordbøker, til dømes *Nynorskordboka* og *Bokmålsordboka*, er utstyrde med nøkkel, både til kodar og til formatet for ordartikkelen.

Kodane i *Nynorskordboka* og *Bokmålsordboka* står for regelrette bøyingsmønster i rettskrivinga. I *Nynorskordboka* står koden v1 for *a*-bøying av verb (*kaste – kastar – kasta – kasta*), i *Bokmålsordboka* for *a*- eller *et*-bøying (*kaste – kaster – kasta – kasta* eller *kaste – kaster – kastet – kastet*).

Kodane sparar mykje plass i desse ordbøkene. Men dei fortel også kva for bøyingsmønster som er regelrette, og derfor dominerande, og kva for bøyingsmønster som må lærast særskilt.

Nøkkelen til ordbokformatet (prenta på innsida av omslaget) er ei handsrekning til brukarar som ikkje orkar

brukarrettleiingar. Eit utsnitt frå ordboka er utstyrt med piler som viser kva for opplysningstypar ordartiklane inneheld, kva rekkjefølgje dei kjem i, og gjev døme på korleis dei ulike opplysningane er sette opp, korleis definisjonar er uttrykte osv. Vonleg gjer lærarstanden seg nytte av dette utmerkte pedagogiske opplegget!

Generelt om norsk rettskriving

I Noreg er rettskrivinga ein del av offisiell språkpolitikk. Språkspørsmålet har vore politisk heilt sidan midten av 1800-talet. Dette har Noreg sams med svært mange andre land. For mindre språksamfunn er språket ei så viktig samfunnssak at styringa ikkje kan overlatast til private – til liks med vegstell, kommunikasjonssystem og annan infrastruktur som trengst i eit moderne samfunn.

For norsk offisiell rettskriving inneber dette at rettskrivinga

- 1 blir fastsett av styresmaktene
- 2 kan endrast og blir endra etter behov (1907, 1917, 1938, 1959, 1981, 2005 og innimellom)
- 3 gjeld for skole og offentleg teneste
- 4 fungerer rettleiande for privat sektor, særleg når det gjeld sakprosa

Dei siste femti åra har skrivemåten for både bokmål og nynorsk blitt meir stabil. Det er mykje mindre skilnad mellom tekstar frå 1956 og tekstar frå 2006 enn det er mellom tekstar frå 1906 og 1956. Samstundes har tekstmengda auka kraftig. Det gjer at mange no ønskjer seg ei stabil rettskriving. Dei vil helst sleppa hyppige omveltingar. Det var motivasjonen bak dei endringane i bokmålet som tok til å gjelda frå juli 2005.

I norsk rettskrivingsnormering har det lenge vore eit poeng å fremja det regelrette. Offentleg rettskriving skal, så langt det er fornuftig og i samsvar med allmenn språkkjensle, vera regelstyrt og føreseieleg, slik at den som kan reglane for rettskriving og bøyning, kan gissa intelligent om ord ein ikkje har sett før. Men dette målet føreset at det ikkje kjem mange eller store endringar, for da fell poenget med å læra seg rettskrivingsreglane bort.

Enda om norsk har ei offisiell rettskriving for både bokmål og nynorsk, er det framleis stor valfridom – for stor for mange. Båe målformene har i praksis trongare normer innanfor den offisielle rettskrivinga. For nynorsk er det slik at mange vel å bruka hovudformene og ser bort frå dei såkalla klammeformene. På bokmålssida er skiljet mellom hovudformer og klammeformer oppheva, men det finst ei trongare, privat norm som er kjend som riksmål. Nemnet «riksmål» ser no ut til å høyra fortida til – i staden finst det egne ordbøker og ordlister for *moderat bokmål*, altså det utvalet av bokmålsformer som ligg lengst frå nynorsk. Denne private norma er blitt noko endra dei siste åra. Endringane gjeld ofte ein-skildord og er ikkje gjorde med same tanke på konsekvens som i den offisielle rettskrivinga. Norma for moderat bokmål er dermed mindre styrt av reglar enn den offisielle bokmålsnorma, og derfor må ein slå opp i ordboka dess meir.

Kva har dette med ordbøker å gjera? To ting. For det første må ordbøker med offisiell rettskriving koma i nye utgåver nokså ofte, for å alltid ha med

dei siste rettskrivingsendringane. Det er dyrt, både for ordbokprodusentar og ordbokbrukarar. For det andre krev ei rettskriving med stor valfridom stor plass i ordbøkene til informasjon om rettskriving. Både sideformer, alternative bøyingsmønster og tilvisingar frå sideformer til hovudformer må med. Denne plassen kunne elles ha vore nytta til meir informasjon om tyding og bruk. Det er ikkje dermed sagt at det er gale å setja valfridom i rettskrivinga så høgt som det er gjort for norsk. Men det har ein kostnad, og den må ein vera klar over.

Rettskrivingsendringar

Melding om rettskrivingsendringar kjem frå styresmaktene, først og fremst Kulturdepartementet og Språkrådet, som kunngjer sjølve vedtaka.

Dessutan kunngjer forlaga vedtaka. Dei er salsargument for nye utgåver av ordbøker og ordlister. Har det vore ei større rettskrivingsendring, er ho gjerne nemnd i reklamen, på omslaget og har eigen omtale inne i boka – med det tillegget at ordboka er heilt å jour.

Dersom rettskrivingsendringa gjeld ei ordgruppe, kjem detaljert opplysning om kvart ord berre i ordartikkelen inne i sjølve ordboka. Dei ordbøkene som har som oppgåve å kunngjera den offisielle rettskrivinga på detaljnivå, er i røynda dei som set rettskrivingsendringa i verk. Frå brukarsynsstad er det vel slik at inntil ordboka med dei siste rettskrivingsvedtaka kjem, må det vera lov å gjera feil. Men når ordboka først er ute, er grunnlaget for å gjera feil på grunn av uvisse om regel-tolking fjerna.

Rettskriving i ordbøker og ordlister

Dei fleste er klar over at rettskrivingsopplysningar skal dekkja både skrivemåten av oppslagsordet og eventuelle bøyge former. Det mange ikkje tenkjer på, er at eit ord ikkje er ferdig normert før det er ordbokført. Dersom ein treng eit ord som ikkje står i ordbøkene, kan ein ofte resonnera seg fram til kva skrivemåten må vera. Det gjeld til dømes den endelausa straumen av nye samansetningar i norsk. Skal det til dømes vera samansetningsfuge eller ikkje fuge, og i så fall kva slag? Ein slår opp på samansetningar som alt er normerte, og overfører skrivemåten frå dei til den nye samansetninga. Dersom ordlista syner at førsteleddet kan ha fleire typar fuger, må ein bruka skjøn. Eit ord er ikkje eksplisitt normert før det har fått ein eigen ordartikkel i ei rettskrivingsordbok.

Talet på oppslagsord i ei ordbok er eit (unøyaktig) mål på mengda av informasjon som normering. Dersom språket har stor evne til å laga ord, bør brukaren ha ordbøker med mange oppslagsord. *Bokmålsordboka* har no om lag 65 000 oppslagsord, *Nynorskordboka* meir enn 90 000. Skoleordlister og mindre ordbøker har til vanleg frå 15 000 til om lag 35 000 oppslagsord, meir er det ikkje plass til i ei bok som ikkje skal vera større enn ei vanleg lærebok. For bokmål er det *Tanums store rettskrivningsordbok* som har det mest omfattande tilbodet, med meir enn 300 000 ord. Svært mange av orda er samansetningar, der berre etterledda står utan opplysningar om bøyning, men dei utgjør likevel ein fasit for korleis desse orda skal skrivast i bokmål. Noko tilsvarande finst enno ikkje for nynorsk.

Ordidentifisering og plassnaud

Eit anna mål på normeringsinformasjon er opplysningsmengda per ord. Både bøyingsmønster, ordklasse og ordhistorie (etymologi) er med på å avgjera om ei ordform er eit sjølvstendig ord eller ei tyding under eit overordna oppslagsord. Ei ordliste kan syna skiljet mellom til dømes *kolle -a* og *kolle -n*. Men *Nynorskordboka* og *Bokmålsordboka* fører opp to substantiv *kolle -a* med ulikt opphav og ulik tyding (1 = hodyr utan horn, 2 = kjerald utan handtak). Dette kjem ikkje fram i ei ordliste som berre gir opplysningar om former. Eit slikt problem treng ikkje bli synleg, for dei minste ordbøkene eller ordlistene har kanskje ikkje alle orda med. Men dette er eit døme på at også knappe ordlister treng å gå utanom basiskategoriane og ta med informasjon om tyding, moglege samansetningar eller ordhistorie for å skilja likeskrivne ord (homografar). I nett dette tilfellet har fleire ordlister slikt tilleggsplass.

Papirordbøker treng altså å spara plass. Det er fast skikk at ordlister og ordbøker skjer ned på informasjonen om bøyning av samansetningar. Somme nemner berre sjølvne ordforma, og overlèt til brukaren å finna ut om til dømes *formpresse* er eit substantiv eller eit verb, eller om *klesskap* har eitt eller to kjønn. Ein morsmålsbrukar er ikkje i tvil om dette i noko fall, men opplysninga står altså ikkje eksplisitt.

Det er også fast skikk at opplysningar om former blir gjevne i kode eller avstyttingar. Berre ei skoleordliste ville fullskrive til dømes *pen* adj, *pent*, *pene*. I *Nynorskordboka* og *Bokmålsordboka* står det *pen* a1, i ei anna ordbok kan det stå til dømes *pen -t*, *-e* eller *pen*

adj. Alle dei avstytte oppføringsmåttane føreset at brukaren kjenner konvensjonane og kjenner systemet i språket.

Eitt ord – fleire oppslagsformer

Der oppslagsordet har fleire skrivemåtar, skal baa stå som eige oppslagsord. Men for å spara plass står informasjonen om til dømes *skole* el. *skule* berre etter den eine forma. Den andre forma får tilvisingsartikkel. Ein tilvisingsartikkel inneheld ein peikar frå eit oppslagsord til eit anna, og er såleis ein omveg til målet for brukaren. Slår ein opp på *skule* i *Nynorskordboka*, må ein slå opp igjen for å finna *skole*.

Grunnord med alternative former er ofte viktige ord som er førsteledd i mange samansetningar. Da er det òg gjerne slik at ein del av samansetningane oftast har den eine forma som førsteledd, medan den andre dominerer i andre samansetningar. Rettskrivinga godtek likevel baa førsteledda for alle samansetningar. Men det finst unntak. Eit døme er *skott-* el. *skudd-* på bokmål. Somme samansetningar skal berre skrivast med *skott-*, medan dei fleste kan skrivast med både *skudd-* og *skott-*. Informasjonen om dette blir handtert ulikt i til dømes *Tanums store rettskrivningsordbok* (same informasjon om samansetningar med valfridom står under baa førsteledd), *Bokmålsordboka* (alle ord med valfritt første-

ledd står samla under *skudd-*, men har fullt tilvisingssystem til dei andre formene) og *Norsk Ordbok med 1000 illustrasjoner* (nokre ord med *skott-* står som eigne oppslag, men utan opplysning om samanhengen med *skudd-*, resten står samla under *skudd-*). I det siste tilfellet får ein altså ikkje vita at *skott* og *skudd* har same opphav, og at dei er sidestilte i rettskrivinga.

Idealordboka skal frå brukarsynsstad ha både ordklasse og fullskrivne bøyingsformer for alle oppslagsord – eventuelt fleire sett, om det er fleire godtekne bøyingsmønster. Dessutan skulle alt det andre ein treng å vita, til dømes om opphav, tyding og bruk, vera lett tilgjengeleg.

Alt dette er mogleg i ei elektronisk ordbok. Ordbøker er som skapte til å lagrast i databasar. Elektroniske ordbøker har ingen plassgrenser, og ein kan søkja mykje meir spesifikt enn når ein blar i ei papirordbok. Nettversjonane av *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* har den same informasjonen som papirutgåvene, men gir betre høve til søking, i og med at ein kan søkja etter bøygde former og gjera fritekstsøk i heile ordboka. Men ei elektronisk norsk ordbok som utnyttar databaseformatet til fulle, er enno ikkje tilgjengeleg.

Artikkelen held fram i neste nummer av Språknytt.

Hva betyr *läderlapp*?

Läderlapp er et dyrenavn, og som vi ser av bokstaven *ä*, er ordet svensk. Oversett ordet direkte til norsk, bruk

fantasien og finn svaret på hvilket dyr det er!

Løsningen står på side 32.

«Tran, trim og tram»

Om ungt norsk talemål nordpå

DAG F. SIMONSEN

OMKRING 1970 begynte artikkelforfatteren som ung mann på det som den gang het nordisk grunnfag, ved Universitetet i Oslo. Her skulle han blant annet lære om norske dialekter, og til det formålet fantes det nøyaktige kart over utbredelsen av viktige trekk i talemålet i Norge: tjukk l, infinitivsendelser, dativ osv. Det rare var at kartene over det nordligste Norge – om disse områdene overhodet var med – med få unntak var helt hvite – som om det ikke fantes noe språk der, i alle fall ikke noe *norsk* språk. Unntaket var indre Troms, som var markert med blant annet tjukk l i talemålet (et resultat av tidlig døleinnvandring).

Kartene og terrenget

De hvite kartene stemte for så vidt med en myte som også den ferske studenten kjente, nemlig at «i Finnmark snakker de riksmål». Hvis dette var sant, måtte jo kartene nettopp være hvite. Men for en som var vokst opp i Øst-Finnmark og visste at realitetene motsa kartene på en øredøvende måte, var hvitheten påfallende. Ikke bare oppfattet han sitt eget morsmål som nordnorsk dialekt, men han visste også at naboungene snakket norsk litt annerledes enn han sjøl, og at det i en del familier var slik at eldre og yngre søsken ikke snakket norsk helt på

samme måte. Og i tillegg hadde han jo ofte hørt finsk og særlig samisk i hverdagen.

Norsken i bygda kunne være nokså viltvoksende. Som når en slektning med barnevogn møtte naboen på veien og naboen, som var i godlage, kikket opp i vogna og sa spøkefullt: 'Vorfår du trille? La det springe!' Eller når en kar sa om en bil som ikke startet, at det var fordi det var 'trit i forgasseren'. Fra gammelt av var det historier om prestefrua som ble skremt da hun på vei hjem traff noen som sa de hadde 'dreff prestene'. Og så videre.

Fordi dette bare var definert som dårlig norsk, ble en ikke oppmuntret til å interessere seg for det. Under oppveksten tenkte en derfor ikke så mye over hva slags språkformer og hva slags språkbruk det dreide seg om. I stedet kunne en jo herme etter det rare språket og ha moro med det, noe som ofte forekom blant annet i revytekster nordpå. En annen grunn til den manglende interessen, som imidlertid innebar et mer inkluderende perspektiv, var at en alltid hadde hørt slikt språk, det lå innenfor grensen av det normale i bygda.

En la heller ikke særlig vekt på noe en strengt tatt visste – nemlig at de som snakket slik, ikke hadde norsk som morsmål, og at de kanskje praktiserte

det som var et andrespråk for dem, en god del bedre enn det en sjøl ville fått til på engelsk og tysk, som en lærte på skolen. Framfor alt tenkte en ikke på at dette språket kanskje mest ble brukt i nærvær av folk som en sjøl, som ikke kunne finsk eller samisk, og at det bare var en del av det samlede språklige registeret til dem det gjaldt – for de brukte jo andre språk i tillegg, i andre sammenhenger, overfor andre samtalepartnere, og dermed kunne de godt være det motsatte av dårlige språkbrukere alt i alt.

Forskning

I ettertid er det klart at det i grunnen ikke var så rart kartene var hvite, for hva visste egentlig forskerne om språkforholdene i Finnmark omkring 1970? Det avgjørende poenget, som en først måtte innse, var at en her hadde tre språk i et slags samliv, og de påvirket hverandre, slik at en måtte se også den norsken som ble brukt, fra de andre språkenes synsvinkel, så å si, for å kunne beskrive og analysere den. Det var jo tale om en form for norsk som for en stor del ble snakket av folk med et annet morsmål. Bare med dette utgangspunktet kunne det la seg gjøre å studere språkformene og språkbruken på en meningsfull måte.

De norske målføregranskerne hadde ikke brydd seg stort om språkforholdene helt i nord, og hadde vel ikke kunnet gjøre det, men da Universitetet i Tromsø kom i gang omkring 1970, lå det til rette for å studere dette språkområdet nærmere – ikke samisk og finsk språk i og for seg (særlig samisk har jo lenge vært studert i Norge), men *norsk* språk i områder der samisk og finsk

står eller har stått sterkt. Talemålsundersøkelser er imidlertid tidkrevende, og dette var i tillegg upløyd mark. De første studiene så ikke dagens lys før i 1980-årene, men etter hvert er det kommet flere undersøkelser. Denne artikkelen bygger på særlig to slike.

Vitenskapelig kunne saken gripes an på minst to måter. En kunne undersøke *språkformen* (hva slags norsk det er folk snakker) eller studere *hvordan språket blir brukt*. At disse to innfallsvinklene henger tett sammen, måtte vise seg ekstra tydelig i de gamle flerspråklige bygdene nordpå, der en rimelig arbeidshypotese kunne være at en stod overfor dannelsen av nye norske talemålsvarianter i områder som gjennomgikk et språkskifte.

Hva slags norsk?

*Var det da norske dialekter i de hvite områdene på kartet? Langs kysten var det uten tvil det. Men kunne den norsken som ble snakket i de flerspråklige bygdene, sammenliknes med dialekter (målfører) i for eksempel Telemark, med et «nedarvet» system av lyder, bøyingsformer, faste vendinger, fast ordrekkefølge osv.? Eller snakket folk her først og fremst på sin individuelle måte (såkalte *idialekter*), med mye variasjon og lite system og stabilitet? En dialekt tenker en jo på som et nokså enhetlig og stabilt talemål som er felles for mange, mens en idialekt er en slags individuell tilpasning av språkformen.*

Når en skal undersøke språkformen, kan en intervjuer folk og spørre dem, og en kan også studere hvordan de faktisk snakker. Og for å ivareta det flerspråklige i dette kan en leite etter såkalt *transfer* (også kalt *interferens*) i

språket, det vil si trekk som avviker fra annet nordnorsk talemål på en måte som kan forklares ut fra finsk eller samisk. Da ser en altså etter språktrekk – på alle nivåer, fra uttale over bøyning til ordlegging – som vanligvis ikke forekommer hos norsktalende, men som kunne tenkes å opptre hos finsk- og samisktalende.

En tidlig undersøkelse var Jorid Hjulstad Junttilas hovedoppgave *Språkval og språkbruk på Skibotn. Kven blir forstått av kven?* fra høsten 1988 (Universitetet i Tromsø). Skibotn i Nord-Troms har vært preget av samisk og særlig finsk. Junttila undersøkte en del trekk i formverk (morfologi) og ordlegging (syntaks), og fant – kanskje overraskende – ut at de samme som snakket norsk med finskinfluerte trekk, også kunne bruke tilsvarende ordinære (nord)norske former. Det var hyppigheten som skilte. Eldre folk som også brukte finsk aktivt, hadde oftest finskinfluerte trekk, yngre som enten ikke kunne finsk eller bare forstod språket, sjeldnest.

Junttila drøfter ikke om språkformen på Skibotn er en ny dialekt, og det er lite i hennes undersøkelse som tyder på at dette ville være noen treffende beskrivelse. Den aldersbestemte forekomsten av finskinfluerte og tradisjonelle norske trekk peker snarere mot at norsken i bygda var i endring, og mot at folk stadig sjeldnere snakket finsk med hverandre.

Mye av det Junttila skriver om, kunne artikkelforfatteren kjenne igjen fra oppveksten. Men nå ble det argumentert vitenskapelig for at uvant førsteleddstrykk som i *'perborten'* (= Per Borten) og *'besvime'*, forveksling av

t og *d* (som i *'trit'* og *'dreff'* for «drit» og «treft») og avvikende grammatisk kjønn (som i *'vill terreng'* for «vilt terreng») kan forklares ut fra finsk (eller samisk), i likhet med ordlegging som *'dine får-eldran'* og *'han e bra kar'*. (Samisk og finsk har ikke grammatisk kjønn og uttrykker ikke bestemthet med artikler helt som på norsk).

Språkbruk i flerspråklige bygder gjennom generasjoner

Hvorfor var norsken på Skibotn i endring, slik Junttila viser? For artikkelforfatteren gjorde arbeidet hennes det tydeligere at de som hadde snakket rar norsk der han kom fra, hadde vært første generasjons norskbrukere og hadde norsk som andrespråk. Det er klart at den utviklingen Junttila avdekket, har noe med generasjoner å gjøre.

I de flerspråklige bygdene kunne voksne snakke for eksempel samisk hjemme og norsk når de var ute på arbeid, mens de kanskje leste i Bibelen på finsk. Da ekteskap over de etniske grensene ble vanligere, ble også familielivet flerspråklig, og for barna kunne dermed de individuelle relasjonene til ulike voksne – far, mor, en samisktalende onkel, en finsktalende mormor osv. – få betydning for den språklige utviklingen deres. Junttila går også inn på dette, og setter opp individuelle «språkbiografier» for dem hun intervjuer, og de demonstrerer godt at de språklige relasjonene i flerspråklige familier kan være sammensatte.

Siden 1988 er det gått snart tjuen år, og utviklingen har fortsatt. Eldre faller fra, og de yngre lærer ikke nødvendigvis finsk og samisk. I en ny bok, *Språkdannelse og -stabilisering i møtet mellom*

kvensk og norsk (Novus forlag 2005), følger Hilde Sollid på mange måter opp Junttilas arbeid, ved å undersøke det norske talemålet i en annen bygd i Nord-Troms, også den tidligere finsk-dominert. Sollid peker her blant annet på det iøynefallende at det foreldre velger som hjemmespråk, er viktig for utvikling av enspråklighet eller tospråklighet hos barna.

Om utviklingen av det norske talemålet hun studerer, skriver Sollid at den norsken de eldre generasjonene snakket – de som hadde lært norsk som andrespråk – ble en del av de språklige «primærdatabene» for neste generasjon, som var tospråklig. Skolen og etter hvert også mediene spilte naturligvis en gradvis viktigere rolle, men denne observasjonen er interessant ved at den kaster lys over hvordan dette foregikk i intimsfæren, så å si.

Nye dialekter

Sollid kaller det nye talemålet en dialekt, og skiller mellom en *dannelsesfase* og en *stabiliseringsfase* i utviklingen, som hun drøfter nærmere i lys av nyere forskning på hvordan språk overføres i områder som går fra ett språk til et annet på få generasjoner. Her kan hun bygge på teorier og modeller utviklet blant annet i utenlandsk forskning på kreolspråk. I dannelsesfasen spiller «mellomspråklig identifikasjon» en viktig rolle, ved at trekk fra morsmålet og det språket en er «på vei mot», i dette tilfellet norsk, sammenliknes og prøves ut. Trekk som vitner om transfer, kan ifølge henne ses som et uttrykk for de forbindelsene mellom språkene som språkbrukerne har etablert i denne prosessen.

På et tidlig stadium var det mye variasjon, men da det norske språket i bygda ble stabilisert, i de følgende generasjonene, skjedde det som en gradvis utjamning, der variasjonen ble redusert og talemålet ble mer likt annet nordnorsk talemål. I den forbindelse var det viktig at de språklige primærdatabene endret seg, ved at foreldrene snakket norsk med mindre av samisk- eller finskinfluerte trekk, ved at flere snakket norsk til barna sine, og ved at norsk generelt ble mer og mer nærværende i hverdagen, slik at nye generasjoner fikk større erfaring med norsk og mindre med samisk og finsk. Stabilisering innebærer at toleransen for variasjon minker, og Sollid undersøker dette ved å spørre folk av ulik alder om de vil godta bestemte norske setninger med færre eller flere finskinfluerte trekk som riktige eller akseptable.

Også Tove Bull, som har undersøkt språket i en opprinnelig sjøsamisk bygd i Troms og skriver om dette blant annet i artikkelen «Språkskifte og språkbevaring blant norske kystsamar» (i Ulla-Britt Kotsinas og John Helgander, utg.: *Dialektkontakt, språkkontakt og språkförändring i Norden*, Stockholm 1994), kommer til tilsvarende resultater. Bull beskriver en utvikling fra det hun kaller et *diffust* til et mer *fokusert* norsk talemål, og sikter med det til at en stor variasjon i mulige former som var der i utgangspunktet, blir mindre.

Nøytralitetsstrategier?

Hvorfor gikk det tilbake med finsk (og samisk) i Skibotn, slik Junttila viser? En kan ikke forstå språkutviklingen i de fornorskede bygdene uten å se den

i lys av de språksosiale forholdene som har hersket. Da landsdelen i siste fjerdedel av 1800-tallet ble gjort til «oppbyggingsområde» for norsk språk, fordi myndighetene fryktet særlig det økende kvenske innslaget i befolkningen, ble finsk og samisk språk langt på vei forbudt i skolen, og folk ble utsatt for økende norsk politisk nasjonalisme. Dette kom til å etablere eller bekrefte en rangordning der samisk- og finsktalende og deres barn kom under press.

Den som utsettes for press, vil prøve å komme seg unna. En teori sier at språkbrukere som er i denne situasjonen, kan anvende «nøytralitetsstrategier» når de tilpasser språket sitt. I vår sammenheng vil det si at de snakker slik at de ivaretar tilknytningen til både samisk eller finsk og norsk. Tove Bull tolker samiskinfluerte trekk som har overlevd i fornorskede bygder – intonasjon, trykkfordeling i ord som 'besvime' o.l. – som uttrykk for dette. Mange kan høre forskjell på tonefallet i Nord-Troms og Finnmark og det lenger sør, og eksperter kan vel også skjelne kvensk «aksent» fra samisk. Dette er nok – i likhet med mangel på tonem (som heller ikke samisk eller finsk har) og *e*-endelse i ord som «jente», «flaske», «uke» – et viktig målmerke.

Hilde Sollid peker på sin side på at nøytralitetsstrategier er mindre aktuelle i dannelsesfasen enn i stabiliseringsfasen. Det er først når en ikke har *måttet* lære norsk i voksen alder, at en kan *velge* mellom for eksempel et transfermerket 'Koffår du trille?' («Hvorfor triller du?») og et normalnordnorsk 'Koffår trille du?'. Han som sa 'Vorfår du trille?', kunne trolig ikke velge.

Avslutning: Språkforderverne var vanlige andrespråksbrukere

I *Norsk Riksmålsordbok* står ordet «sprogforderver», med eksempler på bruk hentet fra de politiske feidene på Wergeland og Welhavens tid. Men mens det er gått mer eller mindre i glemmeboka i riksspråket, kjente artikkelforfatteren ordet fra sin egen oppvekst, da «språkforderver» ble brukt godmodig-nedsettende om folk som snakket norsk slik at en moret seg over resultatet. Ordet hadde overlevd i den delen av Norge som var flerkulturelt fra gammelt av. Og det kunne brukes om folk med finsk- eller samiskspråklig bakgrunn som ikke bare var født og oppvokst i bygda, men også – for manges vedkommende – kunne føre slekta tilbake så langt det måtte være, og fortsatt befinne seg innenfor Norges grenser.

Mange har følt seg stigmatisert av å snakke feil norsk. Noen ble regnet som dumme på grunn av sin språklige bakgrunn. De nye undersøkelsene kaster et velkomment lys over realitetene. Som Hilde Sollid skriver: «Transfertrekk har bidratt til en generell nedvurdering av de nordnorske språkkontakt-dialektene. Ved å bruke allmenne teorier om språkdannelse og språkinnlæring, blir transfertrekkene avmystifisert: Alle som lærer et andrespråk, får transfertrekk i sitt nye språk, og de sier ingenting om språkbrukernes kognitive evner.»

Helt til slutt: Hvis noen lurer på hva de anførte ordene i tittelen på artikkelen betyr, da kan det opplyses at de uttrykker en sjølironi som er ganske utbredt der forfatteren komm-

Forts. side 32

«Nidaros – Trondheims hjerte»

ROGER LOCKERTSEN

VI SYNTEST det var *nifst*, det som skjedde i Trondheim sommaren 1929. – Det som gjekk mest inn på meg, var at dei *slo* mannen min. – Disse utsegnene frå to som opplevde striden om *Nidaros* som namn på den byen som då heitte *Trondhjem*, vitnar om ein språkstrid med dimensjonar som vi ikkje er vande med i Noreg. Men den 4. juni 1929 gjekk 20 000 av 55 000 innbyggjarar i demonstrasjon mot forslaget om å døype om byen til *Nidaros*. Etter kvart tok demonstrasjonane uvanlege former. Ruter blei knuste hos tilhengjarar av *Nidaros* i byen, forretningane deira blei boikotta, og ulike former for mobbing florerte.

Fornorsking eller lokal folkevilje?

Den som blei slått, var ein av spissane i Noregs Ungdomslag, prost Knut Eiknes i Sparbu. Noregs Ungdomslag hadde i tiår stått i spissen for å få Stortinget til å vedta at Trondhjem skulle skifte namn. Det gamle og byrge namnet *Nidaros* skulle atterreisast til 900-årsjubileet i 1930 for slaget på Stiklestad. *Oslo* og *Halden* (tidlegare *Kristiania* og *Fredrikshald*) var alt tilbake som bynamn, og i Kristiansund var det på tale å kalle byen *Fosna*. På 1920-talet hadde det gått greitt med namnerenessanse for byane, men oppnorskinga av bynamna kom til å stoppe etter striden

om namnet *Nidaros*.

Hovudargumentet mot *Nidaros* var resultatet av ei kommunal folkerøysting i Trondhjem. I desember 1928 røysta 92 % for *Trondhjem*, 2 % for *Nidaros*. Dermed var saka avgjort, hevda mange, også regjeringa, som var frå Venstre. Men føraren for Venstre i Stortinget, Knut Markhus, var mellom dei som då reiste privat lovforslag om namneskifte. Dette var ei landssak, ikkje ei bysak, vart det hevda. I alle fall måtte det leggast vekt på fylkestingsvedtaka i Nord- og Sør-Trøndelag for *Nidaros*. Framom alt stod det om fornorskinga skulle halde fram, hevda tilhengjarane av *Nidaros*.

Splitta Storting og kantateskandale

Det skulle bli startingsgruppemedlemene i Arbeidarpartiet og Bondepartiet som avgjorde saka. Berre Venstre batt sine gruppemedlemmer til å røyste for *Nidaros*, og Høgre batt sine for *Trondhjem*. Noregs Kommunistiske Parti stemte i tråd med kravet frå arbeidarklassen i byen om *Trondhjem*, mens ingen var meir *Trondhjem*-vennleg enn representantane til Det frisinne Venstre – eit parti til høgre for Høgre. I byen var redaktøren i kommunistavisa *Ny Tid* for *Nidaros*. Arbeidarpartirepresentanten Aldor Ingebrigtsen sa i Lagtinget at arbeidarklassen i byen var påverka av

fascistar, men då kalla *Trondhjem*-forkjemparen Johan Nygaardsvold partifellen «et uskyld». Bladet *Trondhjemmeren* etterlyste: «Trondhjems Mussolini, føreren, hvor er han?» Saka engasjerte og splitta.

Frå den 1. januar 1930 til den 6. mars 1931 heitte byen offisielt *Nidaros*, men i kommunen brukte dei framleis *Trondhjem* – i påvente av at Stortinget skulle gjere om vedtaket alt i februar 1930. Det skjedde ikkje, så ordføraren ønskte gjestene velkomne til «den by hvis navn vi alle kjenner», og liknande omskrivingar. Postverket følgde lova til punkt og prikke og stempla *Nidaros*. Jernbanestasjonen hadde derimot ikkje noko nameskilt.

Den største skandalen sommaren 1930 var at ein ikkje tillet at den store jubileumskantaten *Heimferd* blei oppført i Nidarosdomen. Han var skriven på nynorsk, og forfattaren, Olav Gullvåg, blei absolutt *persona non grata* då han tok klart avstand frå stemninga i sin eigen heimby. Kantaten blei likevel framført – men i Oslo – ved årsskiftet 1930–31, og då for fulle hus og med overføring i radioen. Dei siste framføringane skjedde like før det nye stortinget skulle tre saman i januar 1931.

Ved stortingsvalet hausten 1930 hadde namnesaka vore hovudsak i valkampen i byen. Arbeidarane der stemte tydeleg og klart på Høgre og Frisinnede Venstre i staden for på Arbeidarpartiet og Noregs Kommunistiske Parti, slik at dei to siste partia gjekk tilbake frå tre til éin stortingsrepresentant. Då var tolmodet slutt hos Arbeidarpartiet sin mektige mann, trønderen Martin Tranmæl. No lova han at *Nidaros* skulle bli ståande som by-

namn for alle tider – viss folket då ikkje ville godta den fornorska namneforma *Trondheim*.

Kompromisset utanfor folkeviljen

Under heile namnestriden hadde namneforma *Trondheim* vore framme som eit mogleg kompromiss. Sosialisten og målmannen Halvdan Koht skifta syn i januar 1930 frå *Nidaros* til *Trondheim*, og Fedrelandslagsmannen og målmannen Lars Eskeland gjekk inn for det namnet alt sommaren 1929. I både Høgre og Arbeidarpartiet i byen var *Trondheim* framme som kompromissnamn. Då det var klart at *Trondhjem* heller ikkje hadde fleirtal i det nye stortinget, ville eit nesten samrøystes bystyre heller ha *Trondheim* enn framhald av *Nidaros*. Arbeidarpartiet batt alle sine til å stemme for *Trondheim* dersom det blei fremja av andre. Det skulle bli Høgre-representanten Lycke som førte ordet for stortingsrepresentantane frå byane i Trøndelag og foreslo namnet *Trondheim*. Dermed var saka avgjort, og byen fekk eit namn byfolket *ikkje* hadde votert over.

Vitskapleg usemje – Indrebø mot Seip

Dei vitskaplege sidene av namnesaka var det òg djup usemje om. Filologiprofessoren Gustav Indrebø var saman med kyrkjehistorikaren Oluf Kolsrud den fremste på *Nidaros*-sida. Språkhistorikaren Didrik Arup Seip var saman med arkeologen Th. Petersen fremst på *Trondhjem*-sida. Bøker, småskrifter og ei mengd tidsskrift- og avisartiklar blei produserte. Dei var direkte mynta på stortingspolitikarane og blei lagde i posthylla til representantane straks dei kom frå prenteverket.

Seip meinte at *Nidaros* ikkje var opphavleg bynamn, men eit namn som paven og erkebiskop Øystein sette på byen i 1172. Ved sida av dette kyrkjelege namnet levde det opphavlege bynamnet som alt på 1200-talet var blitt til *Trondhjem* gjennom ei lydutvikling på heilt norsk grunn. Det var ikkje resultat av dansk påverknad seinare i mellomalderen, derfor var det heller ikkje trong for noka oppnorsking. Ei mengd funn av namnet *Trondheim* i eldre norrøne kjelder peika på *byen* – altså var det bynamn, meinte Seip.

Indrebø og Kolsrud avviste dette. Ei paveleg liste over norske bynamn frå så tidleg som 1120 har namnet *Nithirosa*, og *Trondheim* er opphavleg namnet på fylka rundt fjorden. At namnet *trundum* finst i eit paveleg dokument frå 1154, forklarte Kolsrud med at dei norske biskopane følgde skikken med å ta folkenamnet – altså *trønderar* – og ikkje bynamnet *Nidaros* med i tittelen. Men for Roma var skikken at biskopen skulle residere i ein by og ha bynamnet i tittelen.

Indrebø og Kolsrud tolka namnet i pavebrevet frå 1172 slik at folk i Roma då hadde fått kunnskap om kva det egentlege namnet på byen var. At namnet *Trondheim* blei bynamn i førstninga av 1400-talet, dokumenterer kjelder i *Diplomatarium Norvegicum* – skrivne av danskar. Dei siste erkebiskopane bruker *Trondhjem* som bynamn i kjelder skrivne på dansk – *Nidaros* i kjelder skrivne på norsk. I latinen held *Nidaros* fram med å vere bynamnet. Dei eldste kjeldene bruker ikkje *Trondheim* som bynamn, men som områdenamn, og *kaupang* er ikkje noko særnamn, men samnamn, meinte Indrebø.

I Firenze, Leiden, Roma og Kassel

Underskrivne har granska kjeldegrunnlaget for desse usemjene og leitt etter nye kjelder for å kunne avklare spørsmålet om kva bynamn som er eldst. Norrøne kjelder er stort sett yngre enn 1172, og derfor har vi ikkje *norrøne* funn av *Nidaros* frå før det året. Men kjelder som *Morkinskinna*, *Ågrip* og *Sverresoga* har truleg førelegg som er eldre. Det same gjeld Theodoricus Monachus si noleggssoge på latin. Alle desse kjeldene frå rundt år 1200 har *Nidaros* som bynamn. Seip avviste påvisingane av desse namna med at dei var innskot etter 1172.

Også den nemnde pavelista over norske bynamn, *Firenze-lista*, hadde fått interpolert *Nidaros* etter 1172, hevda Seip. Mine granskingar av sjølvne handskriftet viser at *Nidaros* er skriven med det opphavlege blekket. Dateringa til 1120 er svært solid, men endå viktigare er det at ei ny kjelde har komme for dagen. *Firenze-lista* er nemleg kopiert i eit handskrift som no finst ved universitetsbiblioteket i Leiden i Nederland. Kopien er frå 1160. Vi har altså to dokument som viser at *Nidaros* er brukt før 1172.

Men skjedde det eit namneskifte ved pavehoffet i 1172? Her tok både Seip og Indrebø feil. I eit pavebrev som i dag finst i Kassel i Tyskland, er adressatnemninga *vidrosiensis*. Men det er lite sannsynleg at brevet er sendt til *Nidaros* og så avskrive i Sør-Tyskland. I 1930 hadde ingen studert sjølvne handskriftet. Mi gransking viser at skrivaren klart har meint å skrive ein *v* og ikkje ein *n*. Alle andre avskrifter av dette pavebrevet finst i Frankrike, og oppteikningane i Vatikanarkivet over

bispedømme viser at *vidrosiensi* kan vere feilskrift for ei mengd bispedømme der – kanskje aller helst bispetet i *Vienne* i Rhônedalen, som no er nedlagt.

Vatikanarkivet blei katalogisert på 1700-talet, men mange kjelder er no vekke etter at Napoleon tok med seg store delar av det til Paris, og der kom mykje av det bort. I arkivkatalogen finn vi derimot ein interessant notis. I oversynet over bispedømme står det ein merknad til oppslagsnamnet *Trondheim* om erkebiskop *Ericus* og at namnet var det same som Nidaros. Frå og med 1192 er *Nidaros* definitivt det einaste bynamnet i den offisielle lista over bispete og erkebispesete som skulle svare peterspengar til Roma. Biskop Eirik blei vigsla til erkebiskop i Roma rundt 1190 og har då kunna forklart pavehoffet kva som verkeleg var bynamnet.

I all hovudsak hadde altså Indrebø og Kolsrud rett i sine teoriar om kva som var det eldste bynamnet. Men *ein* ting er å *ha* rett – noko anna er det å *få*

rett. I stortingsdebattane var det Seip si bok *Trondhjems bynavn* frå 1930 som fekk bestemme den faglege og politiske dagsordenen. Også i våre dagar er Seip-teoriane presenterte som gyldige, t.d. i utstillingar i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs museum.

Jens Stoltenberg og Odd Reitan

Noko ugyldig er det at statsminister Jens Stoltenberg stadig vek seier *Trondhjem* offentlig om byen. På flyplassar roper dei opp fly som skal til *Trondhjem*, på norsk, men til *Trondheim* på engelsk. Dersom du søkjer på ordet *Nidaros* på Google, kjem det derimot opp reklame for flyreiser dit – med SAS. I Adresseavisen har det hausten 2006 vore ei mengd redaksjonelle oppslag som tar til orde for å kalle *Midtbyen* for *Nidaros*. Kjøpmann Odd Reitan, som no eig store delar av Midtbyen, har alt laga logo med det nye merkevarenamnet: *NIDAROS – Trondheims hjerte*.

Hovudavtalen på nynorsk

For første gong ligg dei to viktigaste dokumenta for partane i arbeidslivet, hovudavtalen og hovudtariffavtalen, føre på nynorsk.

– Det er på tide, seier statsråd Heidi Grande Røys. Eg er veldig glad for at vi har fått gjort dette. Eg set stor pris på det gode samarbeidet vi har hatt med Språkrådet i denne saka.

– Eg vil òg nemne at det var Anders

Folkestad i Utdanningsforbundet som kom med ideen. Ein svært god idé, seier fornyings- og administrasjonsministeren.

– Dette er eit gledeleg politisk initiativ som eg vil rose statsråden for. Det skulle berre mangle at ikkje vi stiller opp i slike samanhengar, seier Sylfest Lomheim, direktør for Språkrådet.

NYORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
NYORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
NYORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
NYORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
NYORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
NYORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE
ORDNYORDORDNYORRE

nyord

Når eit ord er ført opp i denne spalta, tyder det berre at vi har registrert at det finst. Det tyder ikkje at Språkrådet går god for ordet. Dersom vi rår til eller rår frå å bruke ordet, vil vi nemne det uttrykkeleg. Nyordspalta blir redigert av Svein Nestor.

avsamifisere Jeg ser at Ássu står friere. Men samtidig som avisene avpolitifiseres, så avsamifiseres de også, og det liker jeg ikke, sier redaktør Nordsletta i Min Áigi.

Journalisten 27.10.2006

egoarkitekt Ikke la de dårlige, sensasjons-hungrige, norske egoarkitektene få ødelegge vår kjære Holmenkollbakke. [...] Et utkast med flettverk i tilløpet var ikke pent.

Innsender i VG 29.10.2006

fattigkort Et rabattkort på fritidsaktiviteter til barn fra familier med lav inntekt. Dette foreslår flertallskonstellasjonen i Asker (H, V, KrF, PP og AGV) i handlingsprogrammet.

Budstikka 8.12.2006

Det er avisen, og ikke politikerne, som bruker ordet fattigkort.

gründerinner Etterlyser gründerinner

Overskrift i Aftenposten 15.10.2006

kjærestevisum Strenge visumregler setter en effektiv stopper for mange gode kjæreste-forhold, mener Venstre, som vil ha Stortinget med på å innføre kjærestevisum.

Aftenposten 21.10.2006

produktgjeter Du skal være produktansvarlig, med ansvar for daglig drift og videreutvikling av nettstedets faste redaksjonelle og

kommersielle tjenester. (...) I tillegg skal du være en ressurs for å sikre kontinuitet og oppdatering på nettsidene våre og følge opp eksterne samarbeidspartnere.

Annonsen i Aftenposten 21.11.2006

redningssøsken Intens dragkamp om redningssøsken [...] Alvorlige syke barn kan noen ganger kureres av stamceller hentet fra søsken eller andre nære slektninger. Men da må givercellene være av samme type vev som det syke barnet. [...] De hadde håpet at Brustad skulle trekke forslaget om såkalte redningssøsken etter at saken hadde vært på høring.

Dagsavisen 28.10.2006

ressursnasjonalisme Landet [Algerie] følger dermed i kjølvannet etter Russland, der utenlandske selskaper, blant andre Statoil og Hydro, nylig fikk melding om at de ikke slipper til på gigantfeltet Stockman. Dette er bare ett eksempel på hvordan russerne nå driver det som kalles ressursnasjonalisme.

Aftenposten 25.10.2006

skitunnel På 17 steder i Norge planlegges nå skitunneler – overbygde skiløyper med kjøleanlegg som sikrer full vinter uansett utetemperatur.

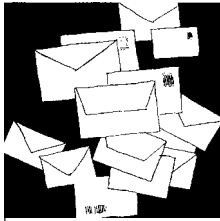
Dagens Næringsliv 16.1.2007

supersame Dagbladet har snakket med flere foreldre i Karasjøk som forteller samme historie. En person som ønsker å være anonym, reagerer på det som i lokalsamfunnet betegnes som «supersamer»: Offentlige personer som banker den samiske kulturen inn i innbyggerne på en like brutal måte som samene ble påtvunget den norske kulturen.

Dagbladet 16.10.2006

uføreliv Kvinner i 30-årene er på full fart over fra arbeidslivet til uføreliv. Det skjer i en fase i livet da de blir mammaer.

VG 30.10.2006

Redaksjonen tek gjerne mot brev frå lesarane. Det kan vere kommentarar til artiklane og emne i bladet, interess-

ante ord og uttrykk ein har kome over, nyord, språkspørsmål eller anna.

Adressa er: Språknytt, Språkrådet, Postboks 8107 Dep, 0032 OSLO

Spørsmål: På Internett kikket jeg på de ordene som det var søkt mest på i ordboken. Da så jeg at det var mange søk på *etterhvert*, men at denne skrivemåten ikke fantes i ordboken. Hvorfor ikke? Har dette blitt endret på noe tidspunkt?

For meg har *etterhvert* alltid vært den eneste rette skrivemåten. Det ligger i måten folk flest uttaler det på (*lett-lett-tung* og ikke *tung-lett-pause-tung*), og den språklige magesfølelsen at dette er et begrep som skal sees i sammenheng og ikke som to selvstendige ord. Det styrkes delvis av at ordboken ikke nevner betydningen av *etter hvert* verken under *etter* eller *hvert*, men bare dersom en søker på hele det delte begrepet *etter hvert*.

Det hadde vært fint å få en forklaring på hvorfor ikke *etter hvert* kan skrives i ett ord, for etter min språkfølelse bryter dette med for mange mønster jeg ser i språket, og stemmer ikke med min oppfatning av hvordan ting bør være.

Svar: Det har lite for seg å drøfte skrivemåten *etter hvert* isolert fra de mange andre faste uttrykkene av omtrent samme slag.

Gjennom hele 1900-tallet var det en tendens i offisiell normering at en «løste opp» sammenskrevne ordgrupper som en mente ikke burde skrives sammen. I 1907 ble det for eksempel fastsatt at *i fred, til hvile* og *til gode* skulle skrives på

denne måten (altså med mellomrom), og i 1918 ble det samme gjort gjeldende for mange andre forbindelser, som *for øvrig, i tide* og *til sist*. *Etter hvert* er nevnt i rettskrivningsdokument fra 1938, og skrive-måten i to ord stammer nok fra det året.

Under drøftingene av slike spørsmål ble det dels vist til uttalen, dels til om ordene var sjølstendige og også kunne opptre separat, og dels til om det aktuelle flerordsuttrykket var en fast frase med en helt ny og annen betydning enn det eller de ordene som ligger til grunn for dem.

I stedet for å gå inn på hvert av de punktene du tar opp, og de argumentene du fører fram, viser vi til nettsidene våre, der det ligger noe historisk stoff: www.sprakradet.no/templates/Page.aspx?id=641 og www.sprakradet.no/templates/Page.aspx?id=7691

Poenget er at *etter hvert* er blitt behandlet sammen med en rekke andre uttrykk av samme eller liknende karakter, der det i dansk (som man skrev også i Norge fram til 1907) hadde festet seg skrivemåter i ett ord (*efterhvert, ifred, tilhvile, tilgode* o.a.), som en altså ikke ville ha i Norge. Individuelle analyser av slike uttrykk fører da ikke nødvendigvis fram.

Ikke alle vedtakene fra 1907, 1917, 1938 osv. har hatt like lett for å slå igjennom, så skrivemåter som *etterhvert, forøvrig* o.a. er ikke blitt borte. Men de er ikke korrekte i den offisielle rettskrivningen.

Spørsmål: Jeg er i ferd med å skrive en juridisk lærebok og har blitt sittende og undre meg over følgende:

For en stund siden(?) endret man språkbruken slik at *legdommere* ble til *lekdommere*. Hva er bakgrunnen for det? Man snakker (eller snakket) jo om *det lege element* og sier da vel stadig *legmann* om en person som ikke har spesiell fag-

kyndighet. Og at dommere *leker* blir jo ganske feil.

I forskrift 2002-10-18 nr 1133: Forskrift om dommers sidegjøremål heter det f.eks. i Domstoladministrasjonens merknader at «Lekdommere (meddommere, skjønnsmenn etc.) omfattes ikke av forskriften».

Svar: Gjeldende rettskrivning tillater både *lek* og *leg* av dette adjektivet, og i substantiver som *lekmann*, *lekdømmer* osv. *Lek* er den eneste tenkelige skrivemåten på nynorsk og på svensk. På dansk forekommer bare *læg*.

Det fins for øvrig ikke noe verb med spesiell tilknytning til dommers virksomhet som heter *lege* eller *leke*, så det som blir trukket inn her, har ikke noe med saken å gjøre.

Ordet *lek* er kjent fra norrønt, som hadde skrivemåten *leikr*. Skrivemåten med *k* var på den tiden den eneste tenkelige, for det dreier seg om et lånord fra latin, og den eneste korrekte skrivemåten på latin er *laicus*. Uttalen var *la-ikus*, med trykk på *a-en*, siden *ai* i dette tilfellet ikke er noen diftong. Latin hadde overtatt ordet fra gammelgresk *laikos* (uttales *la-ikós*, som i en gresk-dansk ordbok fra 1885 oversettes med «hørende til Folket, læg»). Det er altså fra dansk vi har skrivemåten med *g*. Adjektivet *laikós* er dannet til det greske substantivet *laós*, som blant annet betyr «folk». En god del gammelgreske mannsnavn er sammensetninger med *-laos* som sisteledd, f.eks. den homeriske helten *Menélaos*.

Rettskrivningshistorien i norsk ser ut til å være slik:

I 1938 ble det vedtatt at ordet *lekmann* skulle skrives med *-k-*, og i ordbøker fra de følgende årene ser en at det samme ble praktisert for adjektivet *lek*, som var

den eneste tillatte skrivemåten. Bakgrunnen var ganske sikkert ønsket om å erstatte danske «bløte konsonanter» med norske «harde», som preget første delen av 1900-tallet. (Parallele par er *likne / ligne*, *mottaker / mottager* o.a.)

Ved den store revisjonen av bokmålet i 1981 ble *leg* og *lek* sidestilt (også i sammensetninger som *legdømmer / lekdømmer*), og slik er det altså fortsatt.

Spørsmål: Skal majonesnavnet skrives *aioli* eller *aiöli* på norsk?

Svar: Dette ordet står ikke i norske allmennordbøker, og Språkrådet har ikke fastsatt skrivemåten. Derfor kan en skrive ordet slik en vil.

Både *aioli* og *aiöli* er i bruk, men både norske, danske og engelske oppslagsverk skriver det med *trema*, altså med to prikker over den første *i-en*.

Ordet kommer fra den provençalske varianten av oksitansk, som er et temmelig utbredt språk i Sør-Frankrike. De to prikkene angir så vidt vi kan skjønne, at de to vokalene *ai-* skal uttales hver for seg, altså ikke i ett som den diftongen vi på norsk har i ordet *hai*. På fransk er *tremaet* nok mer nødvendig enn på norsk, for med skrivemåten *aioli* ville franskmenn uttale det /eoli/.

Etter norske regler tilsier skrivemåten *aiöli* en uttale /a-iöli/. Men dette er lite kjent utenom spesialistenes krets, og de fleste vil nok lese ordet med diftong (som /aiöli/) uansett hvilken variant som brukes i skrift.

Det er altså et spørsmål hvilket presjonsnivå en skal legge seg på. Det mest praktiske er sikkert å skrive *aioli*. Mange nyanser som fins i originalspråket, overlever ikke tilpasningen til norsk skrift og uttale.

Språkrådet får fire fagråd

Frå nyttår har Språkrådet fire fagråd (jf. leiarartikkelen i dette nummeret av Språknytt). Styret har oppnemnt dei eksterne medlemmene (sjå oversikta nedanfor). Kwart fagråd skal i tillegg ha ein medlem frå sekretariatet i Språkrådet.

Fagråd for samfunn og høgre utdanning

Ingebjørg Sæbu, vaksjef i NRK

Dagsrevyen, leiar

Trond Andreassen, generalsekretær i

Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening

Unn Røyneland, postdoktor ved

Institutt for lingvistiske og nordiske studium, Universitetet i Oslo, og førsteamanuensis 2 ved Ivar Aasen-instituttet, Høgskulen i Volda

Hadia Tajik, politisk rådgjevar for arbeids- og inkluderingsminister Bjarne Håkon Hanssen

Kåre Verpe, informasjonsdirektør i Næringslivets Hovedorganisasjon

Øyvind Østerud, professor i statsvitenskap ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo

Fagråd for skule og offentleg forvaltning

Åse Lill Kimestad, lektor og lærebokforfatter, ordførar i Mandal, leiar

Ove Eide, leiar for utvikling og fornying ved Firda vidaregåande skule, Sandane

Trine Gedde-Dahl, lektor ved Grefsen vidaregåande skole, Oslo

Tone Lein, informasjonssjef for Hålogaland teater, Tromsø

Atle Måseide, førsteamanuensis ved Institutt for filosofi, Universitetet i Tromsø

Arvid Samland, informasjonsrådgjevar, Nærings- og handelsdepartementet

Fagråd for normering og språkoobservasjon

Helge Dyvik, professor i allmenn språkvitenskap ved Institutt for lingvistik og litteraturvitenskap, Universitetet i Bergen, leiar

Ellen Andenæs, førsteamanuensis ved Institutt for språk- og kommunikasjonsstudium, NTNU, Trondheim

Oddrun Grønvik, hovudredaktør for Norsk Ordbok 2014 og forskar ved Institutt for lingvistiske og nordiske studium, Universitetet i Oslo

Helge Sandøy, professor i nordisk språkvitenskap ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen

Ingrid Kristine Hasund, førsteamanuensis ved Fakultet for teknologi, Høgskolen i Agder

Inge Særheim, professor ved Institutt for kultur- og språkvitenskap og prorektor ved Universitetet i Stavanger

Fagråd for terminologi og fagspråk

Johan Myking, førsteamanuensis i språk ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, leiar

Håvard Hjulstad, prosjektleiar i Standard Norge

Knut Jonassen, prosjektleiar i Standard Norge

Marita Kristiansen, førsteamanuensis i engelsk og terminologi, Institutt for

fagspråk og interkulturell kommunikasjon, Norges handelshøgskole
Anna Nesje, språkansvarleg og
journalist i NTB

Nina Zandjani, språklærer ved
Forsvarets Skolesenter

Stipend til mastergradsstudentar

Språkrådet delte i desember i 2006 ut fire stipend, kvart på 20 000 kroner, til studentar som skriv mastergradsoppgåve om bruk av engelsk i Noreg eller påverka frå engelsk på norsk. Utdelingar som dette har vore mest årvisse ein periode no, og har gjeve oss mykje ny kunnskap om slike emne. Det nye denne gongen var at Språkrådet ønskte å leggje særskilt vekt på undersøkingar av språkbruk i arbeids-

livet og næringslivet, og derfor var talet auka frå to til fire stipend, som ei prøveordning. Interesse var god, og det kom inn i alt åtte søknader.

Dei fire studentane som fekk stipend i 2006, skriv om haldningar til bruk av engelsk i reklame retta til norske forbrukarar, om bruk av engelske ord i rollespel, om bruk av engelske fagtermar blant flyteknikarar og om årsaker til særskriving av samansette ord.

Godt navnevett i Bergen

I desember 2006 delte Språkrådet ut tre diplom for godt navnevett i Bergen. De som fikk diplom, var *Kos Dykk* (dykkesenter), *Fruktbar* (spisested) og *De ti bud* (budtjeneste). Hvert år deler Språkrådet ut diplom for godt navnevett til bedrifter og foretak som har

valgt gode norske navn på virksomheten. Utdelingen er et ledd i arbeidet for å motvirke unødvendig bruk av engelsk i norsk. Siden den første utdelingen i 1991 har over 300 foretak fått diplom.

Nordterm 2007

Arrangementet *Nordterm 2007* finner sted ved Norges Handelshøyskole (NHH) i Bergen i juni 2007. Det består av et kurs i og en konferanse om terminologi. Kurset varer én dag og holdes onsdag 13. juni, mens konferansen løper fra torsdag 14. til lørdag 16. juni. Begge deler er gratis. Det hele

avsluttes med en utflukt med festmiddag lørdag kveld for dem som vil være med. Man kan melde seg på både kurs og konferanse eller bare en av delene.

Mer informasjon her:

<http://gandal.aksis.uib.no/nordterm/index.page>

Språkhaldningar i Norden

Boka *Nordiske språkhaldningar. Ei meiningsmåling* inneheld analysar av haldningane folk i Norden har til bruk av engelsk i sitt eige land. Grunnlaget for analysane er ei kvantitativ meiningsmåling som er gjort i dei sju språksamfunna i Norden. Kwart språksamfunn har sitt kapittel i boka, og i sluttkapittelet er det ei jamføring mellom landa. Boka er ein rapport i prosjektet

Moderne importord i språka i Norden. Generell informasjon om prosjektet ligg her: www.uib.no/MODERNE

Tore Kristiansen og Lars Vikør (red.): *Nordiske språkhaldningar. Ei meiningsmåling.* Novus forlag 2006. ISBN 978-82-7099-439-7. 248 sider. Ca. 290 kroner.

Nordisk språkerklæring

Utdanningsministrene i de nordiske landene har vedtatt en felles erklæring om nordisk språkpoltikk. Erklæringen tar blant annet sikte på å styrke nabospråkundervisningen i skolen og gjøre de nordiske språkene synlige i

offentligheten, for eksempel i TV og film. Det tas også til orde for å utvikle flere internordiske ordbøker, både elektroniske og papirbaserte.

Erklæringen ligger her: www.nordisksprakrad.no/aktuelt.htm

Teolog og målgranskar – men mest det siste

Hans Matthias Elisæus Ross frå Mandal levde frå 1833 til 1914. Han var utdanna som teolog, men søkte aldri noko prestekall. Tidleg greip interessa for målgransking og målreising han, og difor studerte han målvitskap i Tyskland, England og Skottland. Han arbeidde som lærar til han i 1877 fekk statsstipend og kunne gå heilt inn for målgransking.

Ross hjelpte til med å samla tilfang til den andre utgåva av ordboka til Ivar Aasen, som kom ut i 1873. Også etter den tid heldt Ross fram med å samla inn målføretilfang. Han fekk tilbod om professorat, men sa nei takk til det og ofra seg heilt for vitskapleg arbeid. Hovudverket hans er *Norsk Ordbog. Tillæg til*

«*Norsk Ordbog*» af Ivar Aasen, Christiania 1895, som han gav ut tillegg til heilt til året før han døydde. Attåt ordboka skreiv han det store samleverket *Norske Bygde-maal* (1906–1909).

Ordboka til Ross er den største ordboka til no over det nynorske målet. Ho inneheld meir enn 40 000 ord som ikkje finst i ordboka til Aasen, og dessutan ei mengd tilleggsopplysningar om ord i ordboka til Aasen, så boka til Ross er noko større enn den. Ross-ordboka har vori og er framles uunnverleg for alle som vil studere norsk mål, og ho er ei viktig kjelde for granskinga av dei andre germanske måla også.

Fra s. 21 «*Tran, trim og tram*»
er fra. Noen spør: «Hva er det som
gjør at folk holder det gående gjen-
nom mørketida og vinteren her oppe?»
Svaret er: «Jo, det er de tre t-ene – tran,

trim og tram.» Lesere som ikke forstår
humoren, oppfordres til å lese artik-
kelen en gang til.

Fra s. 16 Hva betyr *läderlapp*?

Forslag til løsning steg for steg:

- 1 *Läder* betyr 'lær', f.eks. i *lærstøveler*.
- 2 *Lær* betyr 'skinn'.
- 3 *Lapp* betyr 'lapp'.
- 4 *Lapp* betyr 'fille'.
- 5 *Läderlapp* betyr direkte oversatt 'skinnfille'.
- 6 *Läderlapp* er altså et dyr som ser ut som en skinnfille.

7 Det dyret som ser ut som en skinn-
fille, er *flaggermus*.

Andre norske ord for 'flaggermus'
er *kveldskingle* og *skinnvengje*.

Tankegangen bak betegnelsene
läderlapp og *skinnvengje* er altså i stor
grad den samme.

Trykksaker frå Språkrådet

..... eks. Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliserings tidsalder. Oktober 2005. 184 s. Gratis.

..... eks. Språkqualiteten i film- og fjernsynsteksting. Rapport fra en konferanse i Oslo, mars 2005. 98 s. Kr 70.

..... eks. Forståeleg språk for alle. Rapport frå ein nordisk konferanse om klarspråk.
Kongsberg, 4.-6. november 2004. 120 s. Kr 75.

..... eks. Hvem tar ansvaret for fagterminologien? Rapport fra en strategikonferanse om terminologi og fagspråk
i Norge. Oktober 2004. 126 s. Kr 50.

..... eks. Ordbok for fysikk og kjemi til skolebruk. Norsk språkråds skrifter nr. 7. 2000. 154 s. Kr 195.

..... eks. Ordtilfanget i nynorsk. Synsmåtar og nøynsler. Norske språkråds skrifter nr. 5. 1998. 114 s. Kr 50.

..... eks. Purisme på norsk? Norsk språkråds skrifter nr. 4. 72 s. Kr 50.

..... eks. Rettskriving hos nynorskforfatarar. Norsk språkråds skrifter nr. 3. 1995. 64 s. Kr 50.

..... eks. Egil Pettersen: Språknormering og forfatterne. Ortografi og morfembruk hos ti bokmålsforfattere for
hvert av årene 1937, 1957 og 1977. Bergen 1993. 166 s. Kr 80.

..... eks. Kjønn, språk, likestilling. Retningslinjer for kjønnsbalansert språkbruk. 1997. 20 s. Gratis.

..... eks. Derfor trenger vi språkteknologi på norsk. 8 s. Gratis.

..... eks. Temanummer om Ivar Aasen. Språknytt 1/1996. Enkeltnummer gratis. Klassesett (30 eks.) kr 90.

..... eks. Temanummer om terminologi. Språknytt 2/2006. Enkeltnummer gratis. Klassesett (30 eks.) kr 90.

Namn:

Adresse:

Postnummer og -stad:

Trykksaker som ikkje er gratis, blir sende med faktura.

FORFATTERNE

Oddrun Grønvik er forsker ved Universitetet i Oslo og hovedredaktør for Norsk Ordbok

Roger Lockertsen er førsteamanuensis i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Stavanger.

Grete Riise er seniorrådgiver og nettredaktør hos Fylkesmannen i Hordaland.

Arthur O. Sandved er professor emeritus i engelsk språk. Han er nå engasjert i arbeidet med revisjon av Norsk Riksmålsordbok (Det Norske Akademis store ordbok).

Dag F. Simonsen er rådgiver i Språkrådet.

Per Lars Tonstad er frilansjournalist.

Omslagsbilde

Nidarosdomen. Utsnitt av vestfasaden.
© Svein Grønvold / NN / Samfoto

Internett

Tekstene i dette nummeret fins også på Internett: www.sprakradet.no

SPRÅKRÅDET

Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

Telefon: 22 54 19 50

Telefaks: 22 54 19 51

Ansvarlig redaktør:

Sylfest Lomheim

Redaktører:

Svein Nestor
svein.nestor@sprakradet.no
Åsta Norheim
asta.norheim@sprakradet.no

Abonnement og adresse-

endring:
post@sprakradet.no

Signerte artikler står for forfattarens syn.

Fire nummer i året.

Opplag: 25 000

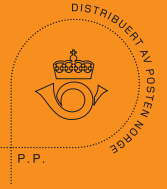
Redaksjonen avsluttet 27.1.2007

Form: NIGARD VENABYGD

Trykk: PDC Tangen 2007

ISSN 0333-3825

B

NORGE/NOREG

P.P.

Returadresse:
SPRÅKRÅDET
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

ISSN 0333-3825